

Středověká filosofie

I. Počátek středověké filosofie

- 467 pád Západořímské říše
- 526 císař Julián I. definitivně zavírá poslední antic. filos. školu, athéns. Akademii (obvinění z pohanství)
- **scholastika** - lat. SCHOLA = **škola**
 - období
 - 1. rané - 6-11.stol. /filos.jen jednotlivci, Diviš, Filoponos, Eriugena-světa ve tmě, jinak barbar.Evropa/
 - 2. rozvoj scholastiky 12.stol. /začínají filos. školy, tvořivý vzájem.zápas, soutěž, Anselm, Abaelard, Bern.C/
 - 3. vrchol - 13.stol. (Albert Magnus, Tomáš Akvinský x Bonaventura, Duns Scotus)
 - 4. rozklad scholastiky 14.stol. (nominalismus: Ockham, Mikul. z Autrecourtu, Mik. d'Oresme)
- ad 1. školy vznikají při klášterech, katedrálách, biskup. rezidencích, sídlech panovníků, svět. velmožů
- zásluha o založení hl. Karel Veliký (zákony); poradce mnich Alkuin (oba 8.st. n.l.)
- (**univerzity** vznik. až ve vrchol. období středověku)
- vědění děleno a chápáno takto:
 - **filosofie** = soubor přirozeného vědění (vyděluje se z ní postup. lékařství a právo)
 - **teologie** = soubor vědění nadpřirozeného
- předuniverzitní školy dva stupně
 - SCHOLA EXTERIOR (nižší stupeň, přirozené poznání; později artistic. fakulty univerzit)
 - SCHOLA INTERIOR (vzdělání vyšší, biblistické a teologické)
- hlavní rysy středověkého myšlení:
 - **teocentričnost** - nejvyšší metou patristiky a scholastiky ne poznání přírody, ale boha
 - **idea ORDO** (řádu) - hierarchická descendenční struktura světa a bytí (x antika - idea kosmu)
 - **sporo-univerzálie** dříve chápán jako logický, ale PF: byl i metafyzický a noetický!
 - **gnoseologie**: poznání = ADAEQUATIO INTELLECTUS AD REM (formě poznáv.věci odpovídá v mysli duchov. forma)
 - **autorita** s rozhodující - citace z Otců a později schol. Aristotela brána jako jistá pravda, důkaz
 - hl. metod. zásada - BENE DOCET QUI BENE DISTINGUIT. - dobře učí, kdo dobře rozlišuje → dovedeno do nesmírné subtilnosti, později často kritizováno jako scholast. nímání se v detailech
- cesty nebo části poznání boha - středověk rozlišuje 3
 - (1) VIA POSITIVA (přirozená teologie, tj. metafyzika; např. B. = nejvyšší dobro, d. samo)
 - (2) VIA NEGATIVA (negativní teologie - možno říct, co B. není, protože je radikál. jiný než stvoření)
 - (3) VIA EMINENTIAE - zesílení přirozených lids. vlastností až do nekonečna
- SEPTEM ARTES LIBERALES (na latin. Západ uvedl hl. Alkuin a Eriugena!)
 - **dialektika** - v jejím rámci hl. logika, též nauka o poznání a metafyzika
 - **rétorika** - čteny a komentovány spisy etické
 - **gramatika** - konstituce elementů filosofie jazyka

Boethius

význam

- poslední Říman a první křesťanský středověký filosof (Martin Grabmann, 1957)
- zdroje: v Athénách stud. 3 hl. antic. školy: aristotelismus, stoicismus, novoplatonismus
- přetlumočil vel. část antického duchovního dědictví mladým evrop. národům
- překlady (a výklady) antic. autorů (Aristotela, platoniky a stoiky) → filos. pojmy pro křesťanství
- křesť. transformace antiky = základ. linie patristiky, + její nová dimenze (arist. logika → důstojnost filosofie)
- má i své vlastní spisy
- snaží se spojit Platona a Aristotela (rozdíly prý ne v tom, co zásadní pro oba → žádné podst. rozdíly)
- B. vliv vrcholí ve 12. stol. (chartreská škola, Abaelard, Petrus Lombardus), ve 13. st. jej komentují Tomáš Akvin. i Duns Scotus

učitel, překladatel

- "přirozené" vědění pěstováno tehdy v tzv. SEPTIM ARTES LIBERALES (7 svobod. umění, vypracoval pohan Martianus Capella, křesťan. schválil, sankcionoval Augustin)
- B. přispěl k obsahu i formě učení "nižšího" stupně - tři: matematika, muzika, logika
- hl. přispěl k rozvoji logiky - vl. spisy i překlady (Arist. Organon, Porfyrios Isagogé)
- tak Aristoteles poprvé výrazně uveden na scénu křesť. myšlení
- autor definic fil. a teol. pojmů (AETERNITAS, PROVIDENTIA DEI, FATUM, PERSONA)
- zajímá se o povahu pojmů vůbec → stojí na začátku sporu o univerzálie
- B. akcentuje logiku jako základ. filos. i teol. instrument

členění filosofie

- 1) PHILOSOPHIA SPECULATIVA - fil. teoretic., spekul.-DE NATURA RERUM o přirozenostech věcí
 - INTELLECTIBILIA o bytostech číře duchovních, od látky oddělených → nepostižiteln. změnami (Bůh, duchovní bytosti u duše bespojené ještě s tělem)
 - INTELLIGIBILIA - o lidské duši spojené s tělem a zasažené prvotním hříchem, "degenereovaná" intellectibilia
 - NATURALIA - o hmotném světě, hl. z aspektu idejí věcí, tj. duchov. základu hmot. světa (sem patří i QUADRIVIUM sedmi svobod. umění)
- 2) filosofie praktická (ta se podobá Arist. dělení)
 - etika - jak ctnostmi formovat jednání jednotlivce (aby nemusel litovat svých činů)
 - politika - jak ctnostmi form. lids. společenství (nauka o státě)
 - ekonomie - o správném vedení rodiny
- spor: je logika věda (má předmět) nebo nástroj (vědy)?
- B. to syntetizoval, je obojím; proto logiku povýšil do základu filosofie → tj. základu všech pozděj. speciál. věd (→ artis. fakulta předstupněm vyšších, teol. lék. a práv. ve středov. univerz.)

syntéza antic. filosofie a křesťanství

- teocentricnost - nejvyšší metou patristiky a scholastiky ne poznání přírody, ale boha
- B: Bůh = Platon: idea nejvyššího dobra, nad něj si vyšší myslet nelze → později Anselm
- B. personální rozměr - Bůh = bytost mající "vlastnictví" (POSSESSIO) ničím neomezeného, dokonalého života (VITA)
- Bůh-svět *naprosto* rozdílní: nekonečnost, "neomezitelnost" (Bůh) x konečnost (stvořený svět)
- věčný a dobrý Bůh - proniká a ovládá vše prozřetelností (PROVIDENTIA) svého božs. rozumu (RATIO DIVINA) a skrze nutnost (FATUM) udržuje řád, kt. stvořil - dobré v něm to, co se děje dle přirozenosti jím stvořených věcí

etika, antropologie

- prameny: platon. eudaimonismus + stoická úcta k přirozenosti + křesť. kreacion. smysl pro individualitu
- nutnost (FATUM) zde není naprostá determinace všeho (jako ve stoicismu), má moc jen nad hmot. věcmi

- člověk má duši → bytost svobodná, ne pod mocí FATUM, ale nesmí jej právě ovládat tělo a jeho potřeby
- blaženost (BEAUTITUDO, řec. eudaimonia) - kýžený život. stav, dokonalost daná společenstvím (hierar. uspořádaným) všech dober (CONGREGATIO OMNIUM BONORUM)
- osoba (PERSONA) - jednotlivá, "jedinečná" substance rozumové přirozenosti (NATURAE RATIONABILIS INDIVIDUA SUBSTANTIA) → čl. jako P. není jen část hmot. přírody (tělesnost), ovládaný nutností, ale je bytost svobodně se rozhodující
- tělo je poddáno řádu světa, v duchu jsme svobodni → čím méně žijeme tělem, tím více jsme svobodni
- viz též B. osud - intriky → král Theodorich jej uvěznil a pak popravil; prý B. věrný církvi, král arián
- B. - muži spravedlivému se nemůže přihodit nic zlého; dobrý je silnější a šťastnější než ten, kdo má fyzickou moc

byl B. křesťan?

- pochybnosti na základě toho, jak málo vyloženě teol. spisů mu připisováno, rovněž ve filos. spisech nehýří zrovna křesť. terminologií (PF: duchem ovšem křesťanské)
- viz např. *De consolacione philosophiae* - neutěšuje jej Kristus, ale Filosofie, moudrost, Kris. nikde nezmíněn!
- PF: prý ovšem moudrost neokázale křesťanská, křesťané to tak později cítili
- B. křesťan. rysy:
 - (1) obsahuje trinitární pojetí Boha
 - (2) novoplaton. emanace u B. = kreativní akt svobodně a z lásky se rozhodujícího Boha
 - (3) důraz na individualitu lidské persony (x novoplat. účtě k obecnému)
 - (4) jako Origenés a Augustin podceňuje tělesnost a svět, ale respekt. přirozenosti věcí = hl. téma filosofie!

gnozeologie

- hl. zásada, kt. ovliv. vrchol. scholastiku (určitá autonomie lids. poznání): všechno, co je poznáváno, je poznáváno podle možností poznávajícího
- B. - souhlas s Platonem, že p o z n á n í = r o z p o m í n á n í (ANAMNESIS)
- PF: B. nepřijímá celou Plat. koncepci, ale jen proto, aby se vyhnul Arist. pasivní koncepci TABULA-RASA
- rozlišuje 4 stupně poznání -
 - (1) SENSUS - smyslové poznání hmotné podoby předmětu (FIGURAM IN SUBJECTA MATERIA CONSTITUTAM)
 - (2) IMAGINATIO - očistění představy podoby předmětu od hmotného, předm. v čisté podobě
 - (3) RATIO - předmět "dematerializovaný" imag. vřazuje do širších souvislostí, poznává druh či rod věci
 - (4) INTELLECTUS - nejvyšší stupeň poznání, překračuje skrze univerzália realizované poznání rozumu (ratio), uchopuje duchov. "zrakem" přímo samy formy věcí
- B. n o v ý a k c e n t k tomuto arist. a novoplaton. konceptu - aktivnost poznání, dokonce se stupni kognitivní aktivity roste, tj. intelektuál. poznání nejaktivnější
- B: poznávací mohutnosti slouží poznávajícímu, poznání je z moci poznávajícího; vlastní kognit. aktivity člověka; lidský duch je silný, aktivní (MENS VIGENS), žádná tabula rasa Aristotela a pasivita (stoicismus)
- k věcem člověka přibližuje aktivita ducha; intel. poznání je analogon toho, jak poznává Bůh (PF: vliv na střed. mystiku)
- B. je umírněný realista (viz 3.stupeň - druh (SPECIES) je obsažen v každé mu přináležející jednotlivině (SPECIES IN SINGULARIBUS INEST)
- PF: scholast. koncepce poznání jako aktivní ADEQUATIO AD REM není ale moderní subjektivismus!

vztah filosofie - teologie

- PF: teologie má prioritu nad filosofií tím, že pojednává o vyšším poznání, kt. nestojí ale proti filos. přirozen. poznání, ale dovršuje jej
- B: dva cíle filosofie - (1) poznání přirozenosti věcí (2) interpretační služba teologii

Jan Filoponos Grammatikos

- 1. pol. 6. stol.; vzdělán v Alexandrii; žádní následovníci; teol. učení odsouzeno 680 koncilem v Cařihradu;
- stopy vlivu: snad jen něk. byzantští učenci; arab. myslitelé; renes. aristotelikové a noví přírodovědci
- PF: JFG snad příliš geniální → nepochopen svou dobou; e.g. jeho kritika Arist. i u paříž. nominalistů 14. stol.
- je to křesťan; PF: jeden z mála křest. přírodovědců až do paříž. nominalistů 14. stol.
- PF: JFG srovnatelný ve starověku snad jen s Archimédem, předchůdce moder. novověké vědy

srovnání současníků: Boethius - Filoponos

- jako Boet. 3 tradice (arist., stoa, novoplat.) a snaha o syntézu antika/křest'.
- hl. zájem: stoicky pojatá fyzika → zásad. kritika Aristotela za jeho fyziku (a psychologii)

Filoponos a Simplicios

- dostali se do ostrého sporu (stvořenost x věčnost světa), oba velmi odlišní i stylem práce
- JFG rozsáhlé, "užvančené" dílo, roztěkaný, nesystem., originálnější, sil. imagin. - S.. system., přísně logický
- předpoklady originál. rozletu ducha JFG - doznívající kosmopolit. helenismus Alexandrie + křesťan. (Böhm)

kritika Aristotelovy fyziky

- kritika nauky o pohybu
- A r i s t o t e l é s :
 - 4 elementy (STOICHEIA) těžké (přirozeně směřují dolů) : země, voda, lehké (nahoru): vzduch, oheň
 - Země je střed vesmírné koule, pac je z nejtěž. prvku, přirozené centrum tíže → geocentrismus
 - impuls kameni → vržený, uveden do nepřiroz. pohybu → po čase se vrací k přiroz. místu, "dolů", k zemi
 - těleso se nikdy nepohybuje samo od sebe, jen impulzem zvnějšku, vnější silou
 - po donucení vněj. hybatelem se pohybuje krouživým vířením prostředí, kt. přejalo pohyb hybatele
- J F G
 - rychlost pádu nezávisí na tíži tělesa (předjímá Galilea); ve vakuu by růz. tělesa padala stejně rychle
 - nikdo neviděl, že by těžký předmět uveden do pohybu foukáním vzduchu
 - proč by hybatel nemohl dát impuls samot. pohyb. se tělesu přímo?
 - Aristotelova chyba - dualismus látka/forma, žádné místo pro imateriál. síly
 - JFG: těleso se pohybuje silou vtisštěnou mu hybatelem (VIS IMPRESSA) - VI je jediná příčina pohybu tělesa
 - VI je n e h m o t n á → těleso by se pohybovalo nekonečně, ale je tu odpor prostředí
 - imater. síly vysvětlují další fyzik. jevy: šíření světla, tepla, zvuku
 - světlo, teplo = imater. energie, šířící se prostorem, proniká všechna tělesa
 - VIS IMPRESSA = to samo, analogicky, proniká stejně tělesa (viz zabarvení nebarev. skla barevným)

konflikt křesťanství a pohanství - spor o věčnost světa

- Platon, Arist, Ptolemaios - představa n e b e (božské, aktiv.) a z e m ě (pozem.-pasiv.), 2 růz. sféry kosmu
- JFG kritizuje antic. pojetí prostoru a času (aby ubránil časnost, stvořenost světa a Stvořitele, odbožšťuje svět)
- JFG: p r o s t o r = něco prázdného a rozprostraněného, naplněn předměty
- odmítá dělení kosmu na sféru s u b l u n á r n í a n a d l u n á r n í
- kritika Aristotela za :
 - nauka o étheru (látce superlun. sféry)
 - věčný pohyb a čas (věčnost světa; kritizuje i u Prokla → konflikt se Simplikiem)
 - věčnost světa (Simplicios) x JFG - svět stvořen v čase a také v něm zanikne, nic v něm věčné
- JFG se chová v ě d e č t ě j i (odbožšťuje nebesa) > Simplicios proto, aby bránil ideu Stvořitele
- JFG ale (x Buridanovi a Kusanovi) n e d i v i n i z u j e s v ě t
- JFG - neměnnost světa (planet atd.) může být způsobena krátkým pozorovacím časem; slunce se mění (teplo vzniká třením z jeho pohybu, ale hlavně ohňovou povahou) >>> barva planet různá, dle převaž. živlu >>> někt. nemohou být z étheru jako slunce!!!! >>> někt. nebes. tělesa ze stejn. hmoty jako Země
- JFG - S t v o ř i t e l - na poč. stvoření, pak už ne, Stvořené nepotřebuje další zásahy (tj. x novoplatonismu)

- Sim. a antic. kosmos = *p o l y t e i s m u s* (božs. planety - bohové) x JFG s *j e d n o c e n í v e s m í r u*, žádné mnohé řídící božské síly, principy
- JFG - uč. o FYSIS SYNTHETOS - souvisí s uč. o *š í ř c e* formy (LATITUDINES FORMARUM, Oresme)
- osvobodil rychlost od hmotnosti (tíhy tělesa), rozhodující krok ke vzniku moder. dynamiky
- zajímavé, že kř.teologie na JFG kritiku novoplaton.jako nekřesťanského učení navázala pozdě, (kromě nominalismu) až po 17.stol.!!!
- konflikt církve s Koperníkem, Galileem (PF: Gal. křesťanství než tehdy církev, ta hájila arist.ptolem.model)

Pseudodionýsius Areopagita

(pseudo)Diviš

tajemnost osoby DA

- *d í l o* : napsal 4 knihy, 10 dopisů; mimořád., velký vliv na středověk
 - *Peri tés uraniás hierarchiás* (DE COELESTI HIERARCHIA, 15 kap.)
 - DE ECCLESIASTICA HIERARCHIA (7 dílů, uspořádání církve analog.k božské hierarchii říše andělů)
 - *Peri theiόν onomatón* (DE DIVINIS NOMINIBUS) zkoumá smysl, povahu a dosah jmen, názvů Boha v bibli nebo lids. rozumu
 - *Peri mystikés teologiás* (DE MYSTICA THEOLOGIA) jak čl. může spojit s bohem, ik neproniknutelným
- tajemnost filosofie, tajemnost osoby - situoval se do 1.stol. n.l. jako spoluprac. sv. Pavla >>> dodal autoritu
- první zpochybněno Abaelardem (12.stol.), později Kusánským., též humanistou Lorenzem Vallou
- 19.stol. prokázáno, že DA žil asi v 1.pol. 6.stol.n.l.

zdroje jeho filosofie

- Filón Alexandrijský
- patristika (Řehoř Nysský, snaha spojit křesť. a novoplatonismus)
- řecký novoplatonismus (hl. Proklos, 410-494 n.l. - společný s DA mají triadismus + Bůh jako nadjsoucí)

3 cesty k poznání boha

- novoplaton.tradice nerozlišuje ostře filosofii - teologii; aristotel. tradice ale rozlišuje
- 3 části poznání Boha
 - (1) VIA POSITIVA (B. jak nejvyšší stupeň jsoucího, např. dobro samo, věci jen různě dobré)
 - (2) VIA NEGATIVA (co B. není, tj. nic stvořeného, žád. jsoucno ve Stvoření, je radik. jiný)
 - (3) VIA EMINENTIAE
- spor o to, jestli DA dosáhl i (3), nebo jen završil (2); chápal Boha jako HYPERUSIOS (nadjsoucího)

Divišův obraz Boha

- křesťanskost - Bůh = Stvořitel, CREATIO chápáno jako novoplaton. emanace
- stvořenost >>> Bůh ve světě i *m a n e n t n ě p ř í t o m e n*, ale >>> B. je **transcend.** (malíř mimo obraz)
- VIA POSITIVA = zkoumat stvoření a z něj usuzovat na B., DA říká, legitim., ale nedostatečné, B= absolut. jiný
- přínos V.P. = B. = jedno, příčina, podstata, život všeho jsoucího; povolal js. k existenci, trvale je udržuje v bytí
- příčinou vzniku jsoucího, Stvoření, boží dobrota, nikoliv nutnost (x novoplatonismu)
- VIA NEGATIVA
- radikální jinakost Boha x jsoucímu (*ho pantón epekeina*) >>> B. není něco jsoucí, nedostateč. tvrdit, že je něco

- **hyperúsios** (vzato u Prokla) je více než jsoucí, převyšuje je >>> nemůže být přiměřeně poznán ze jsoucího, Stvoření >>> je lépe říkat, co Bůh není - očista rozumu od jsoucího (VIA PURGATIVA), výstup výše, k nadsoucímu, k nepředmětnému
- intelektuální nazírání nadsoucnosti (Boha) - závěrečný úsek DA's úsilí o poznání Boha
- odlišnost od Kusánského - n a d j s o u c n o s t není splynutí protikladů, ale nad protiklady
- **hyperagnóstos** - nadnepoznatelný, tj. nad krajními protiklady (ani poznatelný, ani nepoznatelný, nad tím)
- "ptát se po Bohu znamená ptát se po Boží temnotě" - t e m n o t a zde ne tma o sobě, ale nepoznatelnost pro náš rozum (jinak viz Augustin DEUS EST LUX, ostatně novoplaton. koncepce hmoty jako toho nejtemnějšího)
- jasnost (zřejmost a pochopitel.) jsoucího nás oslepuje pro poznání Boha, nadsoucího
- **extasis** - intel. vzestup, výstup ze světa jsoucnosti a danosti do sféry "nadsoucího"
- DA - extasis možná už v tomto životě (x Proklos - až po smrti)
- (PF:) u DA nejde jen o akt poznání, je tu i vyšší stupeň participace na bytí Božím, vnitřní zdokonalení člověka
- v celé křesťan. od patristiky poznání B-a (jako duchov. spojení s Duchem) zušlechťuje, proměňuje, zdokonaluje
- akt očistění od jsoucího (*katharsis*) = v poznání nads. >>> osvícení (*fótismos*), vrchol lids. úsilí (t e l o i o s i s)
- **Jedno** - ztělesnění nejvyšší dokonalosti, B. ovšem vlastně n a d d o k o n a l á b y t o s t >>> **Nadjedno**
- Nadjedno = že nemá protílad v totální mnohosti, je nad jednotou i mnohostí Stvoření
- DA uvádí příklad - soustředné kruhy - Bůh (absol. jedno) střed všech těchto kruhů, bytostně od nich odlišný
- jednotl. kruhy = jednotl. sféry jsoucna >>> mnohost (vzájem. rozdílnost) stoupá se vzdáleností od středu (Boha)
- J. A. Komenský tento obraz používá v *Centrum Securitatis* (Hlubina bezpečnosti), ovšem zdynamizov. M.Ficinem v renesanci

Idea participace a zavedení termínu **h i e r a r c h i e**

- novoplat. e m a n a c e v křesť. c h r i s t i a n i z o v a n á
- kř. emanace = nyní stvoření z dobroty Boží, svobodné vůle, ne nutně
- Bůh na všech ontol. úrovních tvoří svět přímo (není to novoplat. přelévání z vyšších do nižších úrovní z Jedna)
- v ě c i mají na bytí jen účast, p a r t i c i p u j í x Bůh = bytí v neomezené plnosti, nemá ho, je jím samým
- **h i e r a r c h i e** - DA zavádí a definuje - h. = posvátný řád, v němž jsou jednotlivé věci podle míry svého podílu na bytí Bohu podobny, v analogickém stupni Bohem osvěcovány a mají analog. podíl na jeho působení a poznání
- schéma hierarchie -
 - vše "neživé" - podíl pouze jsoucností
 - "živé" bytosti - podíl na Božím životě
 - "rozvažující", "myslící" bytosti - podíl na B. vědění (čl. a andělé)
- pozn. andělé mají vlastní triadickou hierarchii (9 chórů po třech vrstvách, analog. pak složení církve biskup-kněží-diakoni)
- pozn.2: andělé nemají kreativní emanační moc, byt' chápáni jako intelligence - nejsou součástí schématu jako stupně, jen prostředkují mezi čl. - Bohem
- co je zlo - čím věci Bohu vzdálenější, tím méně dokonalé >>> DA to využije pro určení zla jako něčeho ještě méně jsoucího než nejsoucí, než hmota - zlo je oslabením jsoucího, nedostatkem dobra, nemá reálnou podstatu, pochází z mnoha parciál. defektů jsoucího (x dobro má jedinou příčinu - Boha, ten nemůže být příčinou zla)
- DA nepomíjí morálně ani ontologicky tělesnost (x gnostikům a gn. křesťanům), hmota není příčinou zla
- (PF:) u novoplatonismu, byt' christianizovaného, vždy hrozí díky určité imanenci Boha ve světě, ve Stvoření určitý panteismus

vliv na pozdější filosofii

- na DA navazuje Eriugena (nejvýz. filosof 9.stol.n.l.), překládal jej; 1.překl. ale opat Hilduin (přek. 827-835)
- DA přijat na západě jako autorita až ve 12.stol. (díků překl. Janu Saracenovi), ale na V už v 7.stol. (díků Maximu Confessorovi)
- 13.stol. - akceptace svatoviktor. školou (Richard a Hugo), pak Albertem M. a Tomášem Akvinským, vliv na mystiky (Eckhart, Tauler, Ruysbroek)
- v Anglii díky Robertu Grossetestovi (1.rektor Oxfordu)
- renesance - Kusánský - inspirace THEOLOGIA NEGATIVA pro koncepci DOCTA IGNORANTIA; + hledá nové paradigma vztahu absolutní jednoty a mnohosti
- moderní doba: Jaspers, Heidegger - orientace filosofie na "nepředmětné"; prý i Hegel, Whitehead aj. jako dialektický theismus

II. Karolínská renesance. Jan Scotus Eriugena

I. Karolínská renesance - povaha vědění

- 8. až 9.stol. v západofrancké říši (Německo, Francie, Belgie, Holandsko)
- k a r o l í n s k á = Karel Veliký, 800 korunován papežem na císaře říše Římské >>> snaha o sepětí s anti-kou
- mezi jeho "ministery" mnich Alkuin, význam. filosof. 8.stol.
- budování škol, zde výuka skripturistiky + septem artes liberales /SAL, tradic. Platon, sofisté, Augustin, Boethius)
- Martianus Capella - africký pohan, spis *De nuptiis Philologiae et Mercurii* (7 umění jako družičky na svatbě boha Merkuria a učené smrtel. dívky Filologie)
- v době KV se o rozvoj SAL zasloužil Alkuin a v 9.stol. pak Eriugena (uvedl spis Mart. Capella + koment., ve spisu *Annotationes in Martianum*)

II. Jan Scotus Eriugena (pozn. "Eriu-gena" = narozený v Irsku)

- hlavní zájem: p o z n á n í p ř í r o d y, kt. je zjevením božím
- interpret. různě - panteis.monismus extrem. teocentrický idealismus; žádní přímí násled., ohlas až 12.stol.
- kř. novoplatonik, víc křesťan. (Ir) > Diviš Areopagita; E. energičtější, víc domýšlí celou syntézu; až paradoxy
- Amalrich z Bennes učení JSE interp. panteisticky >>> zákaz 1210 koncilem v Sens, 1226 smrt pro toho, kdo má JSE spisy

předmět hlav. díla *De divisione naturae*

- dialogicky psané; 5 knih o 4 typech přirozenosti (NATURA)
- JSE: NATURA = ENS (jsoucí) >>> rozlišení 4 typů jsoucnosti
 - (1) natura quae NON CREATUR ET CREAT - **Bůh**
 - (2) natura quae CREATUR ET CREAT - **Boží syn**, Slovo a ideje v něm stvořené
 - (3) natura quae CREATUR ET NON CREAT - **stvořený svět**, tj. realizace Božích idejí
 - (4) natura quae NON CREATUR ET NON CREAT - návrat všech věcí do Boha, poč.a cíle jsoucího (4,5 kn)
- (PF:) jakási "metafyzika dění", sepětí, ontologické dějství, proces všech 4 přirozeností

Eriugenovo pojetí Boha

- Bůh = 1., 2. a 4. přirozenost (3. je stvoření), tj. **počátek, střed a cíl** všeho jsoucího (DEUS EST IGITUR PRINCIPIUM, MEDIUM ET FINIS)
- 3 podoby existence 1 Boha z lidského pohledu
- status stvoření (3.přirozenosti) - není jen theofanií (zjevení se boha, viz Diviš Areop.)
- 1,2 4 t r a n s c e n d e n t n í Bůh; 3.přirozenost = specif. forma boží i m a n e n c e (nechápal ji panteist.!!!)

- v křesťan. představě Bůh ontologicky velmi vzdálen stvoření; proto tak oblíben kř. novoplaton. a pak arist.
- stvoření a spasení >>> Bůh intimně blízký světu >>> křes. teologové si oblíbili novoplaton. emanatismus, aby se vyhnuli panteismu
- *skleros logos* - tvrdá řeč, tj. nauka o Stvoření, tvrdá i pro křes. novoplatoniky; ale JSE to rád, silně krist. novopl.
- Bůh není ve stvoření jen myšlenkově jako Tvůrce, stvoření = součást ontol. procesu, sepětí všech 4 přirozeností
- Bůh je jediný počátek a tedy i cíl všech věcí, kt. po něm touží (IPSUM ENIM OMNIA ATRAHUNT)
- Bůh jako 1, 2 a 4. přiroz. = přír., jíž vše vzniká, skrze niž vše vzniká a pro niž vše vzniká, + vše vzniká v ní (JSE)
- JSE: problematický závěr : Boží bytost "tvoří a je i stvořená"
- Žák (osoba dialogu) oponuje - Stvořitel nemůže být stvořený; JSE - uznává r o z p o r; ale prý jen z d á n í i v ý
- řešení - vymezení "v ní" - Bůh = ontologické prostředí, v němž je počát., středem a cílem >>> tvořen sám sebou
- ~~není to Hegel. sebeuskutečňování absolut. ducha~~; Bůh tvořen, když tvoří, je podstata všeho existujícího
- vše dobré, existující atd. neexistuje samo o sobě, ale jen účastí na Bohu, první přirozenosti
- JSE: Bůh prostě zakládá přirozenosti věcí, v nichž se takto sám zjevuje
- B - tvořivá bytost, **identita bytí a vůle**
- 1. přiroz. = NON ENIM ALIUD IN EA EST ESSE ET VELLE (není tedy něco jiného než bytí a chtění)
- božství boha manifestuje jeho svoboda >>> jeho vůle >>> jeho láska (vůle touží po dobru a chtít dob. = milovat)
- Syn Boží (2. přír.) je zplozen (GENITOS, GENITUS), ale nestvořen, dle Creda je soupodstatný s Otcem (*homoúsios*, CONSUBSTANTIALIS) x dle JSE - Syn stvořen a tvořící, není to ale ~~arianismus~~; JSE: Syn souvěčný a spoluexistující s Otcem (COAETERNUS ET COEXISTENTIALIS)
- zplození Syna = vyslovení věčného Logu, není to vytvoření jiného a ontol. nižšího Boha, ale v jediné podstatě tímto děním Bůh sám sebe tvoří; toto dění se odehrává v boží věčnosti, dle lids. hlediska v bezčasoví
- žido-křesť. CREATIO = akt ontologicky pozitivní; dynamizace ideje Boha (x degener. emanaci novoplat.)
- B. způsobuje dění (pohyb), protože je sám božským děním; JSE - ethymologie THEOS od THEÓ běžím
- 3. přirozenost - dění světa a dění ve světě předznamenáno bezčasovým děním v Bohu, Bůh vyslovuje své Slovo a dává tak i počátek (PRINCIPIUM) všemu stvořenému
- 1. přirozenost = jakési božské bezvědomí (Steenberghen: způsob vyjádření, že kdyby B. nemohl vyslovit své Slovo, byl by v "bezvědomí"; PF: dosti hegelovské)
- 2. přiroz. - CAUSAE PRIMORDIALES (ideje boží) - JSE posiluje kreativitu Boha >>> snižuje ontol. relevanci idejí, pravzorů stvoř. věcí;
- CP založeny Slovem božím, nejsou souvěčné takovým způsobem jako Syn s Otcem (tj. stejná souvěčnost)
- ideje jsou s božím Slovem NON OMNINO COAETERNAE (nezcela souvěčné)

Svět, člověk a návrat všeho k Bohu

- Stvoření (svět) = sebe-zjevení Boží, řec. THEOFANIA, epifanie → i Stvoření má v sobě Boha, ukazuje se v něm
- JSE: boží theofanie = descendance Boží moudrosti (do světa-stvoření)
- nejen se z j e v u j e ve světě, ale i p o z v e d á svět k sobě, protože Bůh je cíl všeho jsoucího
- všechny věci světa míří k cíli - Bohu (tj. 4. přiroz.), ale tento pohyb posilován trvalou intervencí Boží (hl. patrně u rozum. bytostí, tj. andělů, člověka)
 - viz JSE n o e t i k a - i l u m i n i s m u s - člověk žijící mravně, má poznání tím pronikavější, čím víc do čl. proniká Světlo boží, kt. rozněcuje kognitivní zář lidské mysli (LUX MENTIS) - poznání = osvícení světlem božím (Augustin, u nás později Komenský, a jeho současník Valerian Magni)
- dění 1. a 2. přirozenosti (Otec-Syn) v bezčasoví
- s t v o ř e n í = cesta zpět k Bohu v čase, a s c e n d e n c e, vzestup; b ě ž e n í (viz THEÓ, THEUS) z nejsoucnosti do jsoucnosti a nakonec k dokonal. naplnění vlastní jsoucnosti věcí - vrcholné sjednocení všeho s Bohem
- Bůh sám "běží" ve světě d e s c e n d e n c í - svým trvalým posilováním, intervencí běžení věcí k němu
- d e s c e n d e n c e = odměna úsilí rozum. bytostí (vnitř. očištěný čl. + andělé) o ascenci

postavení člověka ve Stvoření - úkol přivést vše jsoucí zpět k Bohu

- epifanie boží se děje v pravém slova smyslu jen v rozum. bytosti >>> člověk = nejvýznamnější bytost stvoření
- a n d ě l = jen duchovní povahy >>> ontol. dokonalejší > čl., ale ne centrální, není spojnicí všeho, tak jako čl. !
- č l o v ě k. = jedinečná jednota mnohosti a rozmanitosti všeho dalšího jsoucího;
 - spojuje duchovost a nehmotnost+smyslovost a materiálnost
 - je ojedinělým jsoucнем celé stvořené skutečnosti - spojnice krajních rozdílů (TOTIUS NATURAE EXTREMITATES - viz později renesance: Kusánus a Pico dela Mirandola - v čl. se nejvíc vyjevuje dokonal. jsoucího) :
 - **tělo** (INFERIUS) nejnížší stupeň jsoucího
 - **intelekt** (SUPERIUS) nad něj není nic vyššího (tj. ve Stvoření)
- Eriugenova syntéza
 - **1. učení m a k r o - m i k r o k o s m o s** (už Čína, Indie, antic. Řecko, Platon, Arist.)
 - čl. = koncentrovaný obraz veškerenstva, "svět v malém" >>> kosmos = "velký člověk" (Plat.)
 - **2. judaismus** - druhá tradice, čl. = IMAGO DEÍ; + **3. křesťanství** : Kristus = Bůh inkarnovaný v člověku
- JSE: čl. se podobá Bohu hl. svobodou své vůle (TOTA DEINDE ANIMAE NATURA VOLUNTAS EST)
- svoboda >>> neposlušlost čl. vůči B., B. tomu nezabránil (sv. = podstata čl.)
- B. milost >>> čl. může zla hříchu přeměnit na dobra; i smrtelnost překonána příslibem vzkříšení (= smrt smrti)
- člověk jako idea (ESSENTIA PRIMORDIALIS) - zahrnuje vš. ost. věci jako ideje (v čl. exist. dokonal., reálněji)
- čl. hříchem neklesá v hierarchii jsouc - má navrátit vše js. zpět k Bohu; čl.=spojnice všeho, překonává protiklady!
- člověk jako druhý bůh - JSE to myslí analogicky (nepřekon. rozdíl - Bůh nevznikl, tvoří z ničeho x čl.napodob.B)
- lidská duše - tři kognit. mohutnosti - SENSUS INTERIOR / RATIO / NTELLECTUS (obraz triadičnosti Boží)
 - lids. duše pochází ze 2.přiroz. (stvořené a tvořící)
- lids. individualita - u JSE zachována - sjednocení čl /B ne ~~ztráta ind.~~ ~~splynutí~~ >>> dokonání individuality
- židokř. (individualita) x Plotínos - návrat k duchov. zdroji Bohu (EPISTROFÉ) = zbavení se indiv. (těla, hmoty!)
- Plotin. schéma - MONÉ - PROODOS - EPISTROFÉ (dynamika vycházení-setrvání-návratu jsoucího k Jednu)
- (PF:) novoplat. trad. - Spinoza, Hegel, a prý i Bergson nedokazali odolat lakani obecného > indiv.
- Teilhard de Chardin - JSE 4.přiroz. je anticipací jeho bodu Omega

III. ROZVOJ SCHOLASTIKY. Anselm z Canterbury

Anselm z Canterbury

význam

- nazván "otcem scholastiky" (umírá na poč. 12.stol.), prohlášen katol. církví za svatého
- žije v době zač. rozvoje a rozkvětu střed. filosofie, doba těsně před setkáním s byzant., arab. a židov. filos.
- hl. zdroj - sv. Augustin >>> Ans. posiluje a u t e n t i c i t u k ř. f i l o s o f i e
- 2 tendence filosofování
 - 1. chce řešit centrál. problém (a patristiky a kř. fil. vůbec) vztah víra - rozum
 - 2. duchovní vize celku skutečnosti (uchopení zámyslové pravdy - např. *De veritate, Monologion, Proslogion*)
- u něj rozum zcela ve službách teologie, víry - má ji prosvětlit, zvěrohodnit, podpořit (ale ze samostat. stanoviska!)
- ad 2.- *DV, M, P* - spisy, kde mu jde o Pravdu samu, Boha jako základ všeho jsoícího, jako pravé Bytí samo;
- pokouší se o duchovní vizi Boha (základu vší skutečnosti)
- ad 1.- partikulár. problémy kř. dogmat - užívá COGITARE - logic. argumentace, dedukce
- ad 2.- duchov. vize základu skutečnosti, pravého Bytí, Boha - vyšší rovina INTELLIGERE - vnitř. nahlížení pravdy
- (PF:) pozn. - Anselm = 1. evrop. filosof, kt. se hl. idea jeho filos. zjevila nečekaně jako vize (pak Kusanus, Descar.)

I. Koncepce vztahu rozumu a víry

- dvě aktivity lids. ducha
 - CREDERE (věřit)
 - INTELLIGERE (chápat, nahlížet)
- jak vidí jejich vztah (okříd. původ. titul Proslogionu a výrok závěru 1.kap. Prosl.):
 - FIDES, QUAERENS INTELLECTUM (víra hledající porozumění / nahlédnutí)
 - CREDO, UT INTELLIGAM (věřím, abych porozuměl / nahlédl; Ans.přeformul.NZ: věřte, abyste pochop.)
- úkol kř. filosofa - rozum. zdůvodnění víry (pův.tit.Monologionu), ne rozum. zkoumat realitu
- Ans. této aktivitě neklade meze; oslněn iluminač. schopností rozumu (viz Augustin - iluminismus)
- v í r a - to hlavní, základ, předpoklad, má dávat primár. duchovní orientaci v životě, ne rozum
- r o z u m - nikdy plně nepronikne mystéria víry, v. nevyčerpatelná >>> roz. zde má nekonečné interp. možnosti
- dva cíle vůči víře:
 - (1) v y v r a c e t námitky nevěřících jako pošetilé a nedostatečné
 - (2) t ě š i t s e z porozumění víře >>> prohloubení v., harmonie lids. potřeb věřit/chápat/milovat (poznání)
- >>> Ans. z ú ž i l aktivitu lids. intelektu ale i p o s í l i l důstojnost a důležitost myšlení (PF)
- nepotřebuje rozum, aby věřil, ale věří, aby chápal, nahlédl přiroz. i nadpřiroz. pravdy
- PHILOSOPHIA ANCILLA THEOLOGIAE (ne výrok, ale jeho a středov.kř. postoj k filosofii, rozumu)
- u Ans. - původně rozum.nereflekt. víra jakoby p r o s v ě t l e n a i n t e l e k t e m >>> stává se v ě r o h o d n o u
- VIA FACTI - jen hlupák by nepřijal tuto víru posilněnou rozum.zdůvodněním
- r o z u m = g a r a n t v ě r o h o d n o s t i, smysluplnosti, závažnosti zjevených pravd
- jak přesvědčit pochybovače? - s i l o u p o u h é h o r o z u m u, bez opírání se o bibli (pramen nadpřiroz. pravd)
- opírá se část. o Augustina -hl. o jeho důvěru v rozum (od Boha), vybízen k sepsání Proslogionu mnichy kláš. Le Bec

- nikoliv ~~negativní teologie~~ (Diviš, později Tomáš Akvin. - n.t. je korektiv rozumu uchop. víru x u Ans. to není!)
- rozum. prosvětlení víry >>> zvlášť. stav - v i d ě n í (VISIO, duchov. nazírání pravdy)
- visio = p ř e d s t u p e ň spirituality budoucího p o s m r t. ž i v o t a (tj. dokonalého patření na Boha, "na nebesích")
- změna úsilí - nechce najít intelekt pro víru, ale chce podepřít víru rozumem, stojícím čistě mimo víru
- (PF:) v nejfilos. pas. Prosl. nehledá víra rozum, ale lids. intelekt sám sebe, najde in.vizi; stává se spoleh. oporou víry
- (PF:) Ans. racionalismus zcela ve službách teologie (x osvícenský racion... spíše proti ní)
- **W.Ockham** odmítá racion. výklady Ans. jako rezidua pohanského antic. necessarianismu (Bůh musel... - O: nemusel svobodná vůle!)
- (PF:) Ans. ~~racionalista~~, sice by odmítl W.O. (SOLA FIDÉ, pouhou vírou), ale nenahradil by to SOLA RATIONE
- (PF: viz význam nahoře) racionalistou byl Ans.jen v rovině 1., ve 2. ne >>> racionalisté jej nikdy nemohou pochopit

II. Tzv. ontologický důkaz existence Boží (DEB)

- dialog o DEB pokračuje až do 20.stol.
- v *Monologion* se opírá o sv. Pavla (Boha můžeme poznat z jeho děl) >>> Ans: hierarchie dokonalosti >>> Bůh nej-
- tak anticipuje Akvin. 4.cestu poznání Boha; ale nedostačuje to (řetěz argumentů, ale Ans.chce arg. EB sebedokaz.)
- (PF:) Ans. hledá něco v našem myšlení nepochybné, oc oc se myšl. může opřít
- *Prologion* : každý čl. chápe obsah sdělení, že Bůh = bytost "nad niž nic většího mysliti si nelze"
- QUO MAJUS COGITARI NEQUIT
- toto musí uznat a chápat i p o š e t i l e c (INSIPIENS) >>>chápaní = intencionál. existence >>> ale kdyby Bůh byl jen intencionálně (a ne také reálně), nemohl by být "bytost nad niž...atd." >>> **musí existovat i reálně**
- (PF:) z intencion. existence jsoucna nad něž si nelze mysliti větší, plyne její reálné bytí (jinak by nebylo největší, větší jsoucno by bylo to, které by existovalo i reálně)
- kritika - mnich Gaunilo - existence intencion. představy by ohlašovala reál. bytí představovaného (nejkrás. ostrov myšlený by musel být skutečný - inten. exis. nějakého nejdok. jsoucna v urč. rodě věcí ještě neznamená, že to jsoucno existuje i reálně, ve skutečnosti)
- Ans. odpověď - specifikace podmínek (už v Prosl. to zmin. ve 3.knize!)
 - argument (důkaz) neplatí o pomíjivých věcech, kt. mohou nebýt - konečná existence nemůže implikovat konečné bytí x Bůh = jsoucno, které nemůže nebýt, protože si není možno myslit to největší, aby to reálně nebylo (to by byl rozpor, CONTRADICTION IN ADJECTO) - B. jako největší jsoucno = jednota Pravdy a Bytí
- (PF:) proč není Ans. důkaz "ontologický" - Ans. důkaz = intelekt. nahlédnutí Pravdy, Bytí samého, nikoliv vyvozování reál. existence Boha z pojmu v myšlení (viz Descartes!), pro Anselma Bůh není nějaký "nejvyšší" pojem v myšlení, ale Pravda sama, intelektuál. nazřená

IV. Středověká renesance ve 12. století

Anselm vs. Roscellinus;
Abaelard vs. Bernard z Clairvaux; Jan ze Salisbury;
Střed. atomismus a panteismus (David z Dinantu)

I. sociální a duchovní charakter doby

- na vyspěl. Západě Evropy se zvětšuje role měst (ekon. společen. i kulturní)
- nové mnišské řády (12.st.hl. cisterciáci) >>> k u l t i v a c e drsných, barbar. mezilid. vztahů hl. šlechty, měšťanstva
- minnesängři - kultivace citových a erotic. vztahů
- 12.stol. - vrcholí "r o m á n s k ý" sloh (1.archit. sloh středov. křesť. kultury, nazván *rom.* až v 19.stol!)
- styk s kulturou a věděním B y z a n c e a i s l á m u >>> další rozvoj (islám tehdy na Iber.poloost. na vrcholu!)
- k ř i ž á c k é výpravy; i tak rozvoj (Toledo,Palermo,Kalábrie,Neapol - zde plodný styk židov., křes. a islám. učenců)
- intenzifikace civilizač. procesu >>> intenzifikace vědění a myšlení >>> vznik škol,
 - už ne jen jednotl. osobnosti,ale i ty!
 - chartreská škola (město Chartres)
 - svatoviktorská škola (klášter u bran tehdej. Paříže)
- p ř e k l a d y nauč. a filos. děl řec., arabských a židovských >>> prohloubení, rozšíř. poznatků svobodných umění
- myslitelé 12.stol.
 - už ne jen t e o l o g i e, ale i zájem p ř í r o d o v ě d n ý a p s y c h o l o g i c k ý
 - spíše zajímaví e k l e k t i c i > syntetici a vlastní systém budující; přispěli však k vel.syntézám 13.stol. (Akvin.)
 - (PF:) někt. autoři té doby asi první předrenes. humanisté (tj. formálně literárně obohatili filos., vzory z antiky!)
- filosofie 12.stol. r o z m a n i t ě j š í (mysticis., racionál.směry, atomismus, i panteismus a materialismus) > 13.stol.

II. Anselm contra Roscellin

- Ans. - o t e c s c h o l a s t i k y, autor "O"DEB - v něm kulminuje dosavad. realismus
- Ros. - o t e c n o m i n a l i s m u (u něj: radikální antirealismus)
- (PF:) ukázali, že **spor o univerzálie** nejen l o g i c k y, ale i n o e t i c k y a o n t o l o g i c k y relevantní
- protože tehdy filosofe = ANCILLA THEOLOGIAE >>> teologické důsledky (viz níže)

Roscellin

- UNIVERSALIA (obec. pojmy) = jen výdechy hlasu (FLATUS VOCIS)
- tj. reálné u obec. pojmů jsou jen zvuky vyslovovaného obec. slova(eg. Bůh), ale termínu samot. nic reálného neodpovídá >> reálně (REALE) existují jen j e d n o t l i v i n y (do jisté míry = Aristoteles, první substance)
- >> nauka o Trojici boží - svérázný výklad - skutečně existují jen 3 božské osoby (B-Otec, B-Syn, B.Duch Sv.)
- to = h e r e z e - R. odvolal jen ze strachu před potrest. >> tížilo to Anselma
- nominalista vlastně = ne služebník, ale p r o t i v n í k teologie (tj. dogmatu o trojjedinosti Boha)
- x realista (Anselm, Vilém z Champeux) = s p o j e n e c teologie

Vilém z Champeux

- výhodnost realismu - výklad křest. učení o dědičném hříchu - pro teology těžko vysvětlit, jak se přenáší z čl. na čl. >> VzCh. : obecnému pojmu odpovídá reálně existující jsoucno - jednotliví lidé (reál. exis-

tuj.individua) = jen zmnožená existence obecného + reálně existujícího č l o v ě ě n s t v í = hřích zasáhl toto reálné lidství >> všichni lidé jím zasažení skrze svou společ. lids. přirozenost

Anselmova kritika nominalistů

- nekritizuje nomin. jen za blud.nauku o boží Trojici, ale kritika i čistě filosofická
- radikál. nomin. >> otřes. teologie i filosofie + veš. přirozeného vědění za smysl. skutečností
- n o m i n. (nauka o univerz.) = pokračovatel s t o i c i s m u >> nomin. = středověký sensualismus sui generis
- Ans. nazývá sensual. rané nomin. DIALECTICI MODERNI (noví dial.) - jsou v zajetí svých jen tělem (těl. orgány vnímání) produkovaných představ (IMAGINATIONES CORPORALES) >> nechápu co lidský intelekt ve svém jasném světle poznává
- n.d. (D.M.) redukuje skutečnost jen na to, co si dovedou představit (IMAGINATIONES COMPREHENSIBILES) >> přeplnění doslova množstvím představ >> zatemnění světla jejich intelektu >> utápějí se v mnohotvárnosti + rozpornosti vnímaného světa, neschopni se povznést k průzračné j e d n o d u c h o s t i intelekt. nahlédnutí
- i f i n t e l e k t vysvobozený z rozptylující oci smyslů + odpoutaný od potřeb těla >> schopen uchopit to společné rozmanitým věcem, jejich přirozenost
- A: intel. se v aktu poznání spojuje s věcmi samými, dokonce schopen se dotknout samotného Bytí (viz Proslog.)
- p r a v d a = vyrovnání se se skutečností >> nejpravdivější ty myšlenky dotýkající se toho, co je jsoucí v nejvyšší možné míře (tj. Boha)
- A. - p o z n á n í není jen čistě kognitivní akt - pravdivost poznání závislá na způsobu života - opravd. poznání vyžaduje urč. mravní + spirituál. úroveň poznávajícího x n o m i n a l i s t é - poznání = jen urč. technika, její povaha určuje i výsledek poznání

III. Abaelardova koncepce univerzálií

- Ab. dílo - z velkého duchovního zápasu >> hl. přínos jeho filos. = noetický koncept problému univerzálií
- na svou dobu se zajímal o povahu poznání mimořádně >> jeho noetika spíše na místě scholast. metafyziky
- původně hledá řešení v prostoru mezi Roscellinem (radik. nomin.) + Vilémem ze Champeaux (umírněný nomin.)
- kritika realismu VzCh. >> krit.analýza všech dosav. forem realis. (konvencionalismus, indiferentismus aj.)
- Ab. vlastní koncepce - konceptualismus
 - (1) obecné (UNIVERSALIA) reálně neexistuje, je vytvářeno (CONCIPERE) lids. rozumem
 - (2) odmítá ale i Roscellina, že univerz. existuje ve slovech, tj. sl. = VOX (hlas)
 - (3) Ab. - obecniny existují pouze v řeči (SERMO) = slova nejsou jen "výdech hlasu" (VOX), jsou nositeli určitého významu, smyslu - tato slova nesoucí význam, smysl = NOMINA (>> pak NOMINALES - stoupenci atd.)
 - (4) obecniny jako NOMINA ale ne něco vytvořené (CONCIPERE) lids. rozumem svévolně - skrze abstrakci postihují určité reálné vlastnosti skutečnosti >> univerzália tedy urč. specific. uchopením skutečnosti = k o n c e p t u a l i s m u s
- tato koncepce univerz. ne homogenní, ne uzavřená soustava - spíše staveniště, vyvíjí se, různé tendence, akcentace >> Ab. únik z tenat dogmatismu, velký v ý z k u m n í k logiky, spekulativ. gramatiky (anticipace moder. filosofie jazyka) + noetiky (ta význam. důsledky v etice)
- celá koncepce univerz. se opírá o urč. n o e t i k u - Ab. není autorem nového konceptu noetiky - vliv Aristotela - ale vykládá částečně Arist. teorii poznání tak, že zakládá novou noetiku
- pojetí abstrakce o d l i š n é
 - (1) Arist.+scholastika - abs. = proces kdy rozum odhlíží od materiál. + smyslového, uchopuje nemateriál. formu, kt. je obecným a určitý druh konstituujícím principem jednotlivin, kt. k urč. druhu přináležejí
 - (2) Abaelard - abs. = schopnost vnímat odděleně růz. vlastnosti jednotlivých věcí (kt. ovšem samy o sobě neexistují) - pokud něj. taková vlastnost shledána na více věcech >> stává se čímsi obecným (VOX UNIVERSALIS), co se nevztahuje k jediné věci

- (1) odhaluje reál. strukturu jsoucího - uchopuje NATURA COMMUNIS (přirozenost) společnou jednotlivinám stej. druhu - pro Arist. + středov. realisty univerzalia = něco zakotvené v samotné architektonice světa, strukturované do rodů + druhů
- kol. r. 1000 Gerbert z Auriac považuje rozdělení všeho jednotlivého jsoucího do druhů + jeho opětné spojení do rodů za dílo Stvořitele "všech umění", ne za dílo lids. myšlení (našich pojmů)
- p ř i r o z e n o s t i = druhové principy >> konstituují stavbu reality + jsou odhaleny v pojmech
- **x (2) Abaelard** - náš rozum neuchopuje skrze proces abs. přirozenosti věcí, neb ty pro něj nedosažitelné, může je poznat jen jejich tvůrce, Bůh
- = Ab. popírá jen schopnost adekvátního poznání těchto přirozeností (ne že obec. existují jako NC ve věcech !!!)
- neznamená to, že skutečnost nepoznáváme, ale ve srovnání s Bohem skutečnost nepoznáváme v její podstatnosti
- = působ poznání skutečnosti (MODUS INTELLIGENDI) není totožný s podstat. způsobem existence věcí (MODUS ESSENDI)
- (PF:) nejde o nějaký středov. subjektivismus (= kognitiv. svévoli)
- sice se *MI* liší od *ME*, přesto naše poznání je k věcem zaměřeno (INSTITUTIO IAM FACTA)
- nejsme jen schopni přímo poznávat přirozenosti věcí, jen nanejvýše na ně (často chybně) usuzovat z podobností, kt. na věcech nalézáme - SIMILITUDO (podobnosti) - reál. zakotvení našeho poznání - rozum tyto podobnosti navěcch nalézá, nemusejí být ale pro povahu věcí samých podstatné
- **Ab. x platonismu, aristotelismu** + větš. jejich dosavad. křest. vykladačů - Ab.: spíše než podstaty věcí (přirozenosti) poznáváme jen a k c i d e n t y (tj. ve středov. fil. nominalismu 14.stol. = j e v y, např. Mikuláš z Autrecourtu! - substance nepoznatelné, poznáváme jen jevy)
- obecně řečeno: nepoznáváme ENS REALE, ale jakousi věc imaginativní a fiktivní (RES IMAGINARIA QUAEDAM ET FICTA)
- (PF:) Ab řešení = univerzalia ne sice číře subjektivní, ale nezaručují, resp. přímo znemožňují objektivitu poznání
- kdyby se v našem poznání vskutku objektivně "zrcadlila" realita, mohli bychom naše pojmy považovat za obrazy skutečnosti (IMAGINES) x Ab. - jde o IMAGINES CONFUSAE (t e m n é, m a t n é o b r a z y)
- (náporný příklad: obecný pojem města >> příchod do konkr. města >> zjišťujeme, že v porovnání ten obec. obraz města jen neurčitý, matný, orientuje nás pro pohyb tím konkr. městem jen obrysově, částečně - PF: kdyby Ab. žil v gotice, bylo by to jiné, přísná pravidla struktury měst...)
- slovo *obraz* sugeruje i tak znač. míru "objektivity" >> Ab. užívá pro obecniny termín OPINIO (m í n ě n í, názor)
- PF: tehdy teologická pokora u křest. myslitelů - lids. poznání v důsledku děd.hříchu porušeno, temné, nedostateč.
- >> Ab. spíše noetická pokora - specifčnost + omezenost lids. poznávacích mohutností, ne bytostně souvis. s děd.h
- PF: - Ab n.p. zakládá urč. subjektivizační tendenci Ab. noetiky - PF: není to subjektivismus, spíše konceptualismus (ale jiný než u Jana ze Salisburys!)
- Ab. nazývá universalia také termínem FIGMENTA - "v ý t v o r y" rozumu, kt. se snažíme skutečnost uchopit
- naše poznání není přijímáním skutečnosti jako takové, ale = i n t e r p r e t a c e skutečnosti skrze univerzálie
- PF: název sermonismus pro Ab. koncepci nepřesný, ukazuejjen rozdíl proti Roscellinovi a Vil. z Champ., ale je to spekulativ. gramatika - pro Ab. hlavní n o e t i k a -
- obecniny existují jako NOMINA jen v řeči, jejich významovost určena tím, že jjou FIGMENTA (specif. koncepty rozumu), vztahujíc. se ke skutečnosti >> PF: pro Ab. noetiku a pojetí univerz. lepší název k o n c e p t u a l i s m u s
- Ab. někdy chápán jako k o n c e p t u a l i s t a (= mezi nomin. a umírn. realismem), PF: ale Ab. otevřený, zkoumá !
- Steenberghen - Ab. = u m í r n ě n ý r e a l i s t a; Z. Kratochvíl - Ab. = u m í r n. n o m i n a l i s t a
- PF: Ab. soustava transcenduje jak nominalismus, tak umír. realismus >> konceptualismus (ale z těchto důvodů!)

- o t á z k a - překročil Abaelard noetické adekvační schéma scholastiky 12.a13.stol. ? (poznání jako adaequatio intellectus ad rem) - PF - Ab. neodložil adekvaci, ale subjektivizuje ji silně, proces poznání specif. podmíněn na str. poznávajícího >> otevívá cestu ke
- (1) kognitivnímu autonomismu Tomáše Akvinského
- (2) Scotovu chápání univerzálií
- (3) Kusánovu kreativismu
- (4) /přes Occamův nominalismus/ k novodobému subjektivismu

IV. Abaelardova etika (úmysl = hodnotící prizma činu)

- Ab. etika není primárně odvozena z teologie / metafyziky; plyne z Ab. pojetí univerzálií + jeho teorie poznání
- Ab. se zasloužil o emancipaci etiky jako filos. disciplíny - v dosavad. křest. tradici etické traktováno jako součást teologie (THEOLOGIA MORALIS) - snad jediný kř. myslitel před Tomášem Akvinským chápal et. jako disciplínu s vlastním předmětem >> tomu odpovíd. metodami výkladu
- dosav. teologic.+filos. kategorie (podoby hříchu, pojem dobra či zla) pro morálku středov. čl. závazné
- pro Ab. ztrácí jakoukoliv normativní hodnotu - jeho etika totiž vychází z jeho noetiky!!!! >> o b e c n í n y = IMAGINES CONFUSAE >> obec. etické normy pro utváření jedinečného, mravního života jednotlivce ještě více zatemňující
- univerzálie mimo čl. neexistují >> dobrota + morálnost / špatnost + zločinnost lids. jednání nelze posuzovat zvnějšku, ale posuzovat z nitra jednajícího člověka
- >> ani samotný čin nemůže být východisko morálního (+ event. právního) posouzení + hodnocení
- v pravém slova smyslu morální / nemorální vždy ú m y s l >> teprve prizmatem úmyslu lze eticky hodnotit i čin
- ú m y s l = jediný klíč k spravedliv. etic. + právnímu hodnocení každého jednotliv. čl.
- č i n sám může zakrývat povahu toho kt. skutku (neúmyslné vs. úmyslné zabití nelze hodnotit + trestat úplně stejně)
- nevědomé / vědom krvesmilstvo totéž; podobně úvaha o setníku, kt. kopím probodl bok Krista, nevěděl, kdo to je..
- trestat lidi za n e ú m y s l n é činy = nespravedlivé + nemorální
- Ab. tak kritizuje i tvrdé dobové trestní právo - byl první středověký humanista

V. Oponenti "nové logiky" a Abaelardova konceptu filosofie

- Boethius daroval Západu Aristotela (logiku), Ab. stojí na počátku scholastiky s vlastní scholast. výkladovou metodou - spis Sic et Non - ukázka, jak si Ab představuje spolupráci filosofie - teologie
- požaduje přísné logické + terminologické zkoumání zvláště těch výroků Svatého písma (Bible) i všech svatých Otců + význam. církev. autorů + výroků církev. koncilů, které vůči sobě rozporné
- není to neposlušnost vůči autoritám, Ab. jen považuje za nutné podrobit je přísnému zkoumání, jestliže vykazují rozpornost +/- nejasnost (vážil si církev. + duchov. aut. + i pohanských autorit myšlení!)
- zkoumání se musí konat v duchu lásky + pokory >> zvyšuje schopnost zkoumajícího ty rozporné výroky pochopit, ne zpochyňit + vyvrátit
- PF: Ab. r a c i o n a l i s t a (x Anselm!) >> tak r o z u m dostává mimořádnou s e b e d ů v ě r u >> via facti opačný význam než u Anselma z Canterbury (An. chce věřit, aby mohl pochopit x Ab. chce rozumět, aby mohl věřit)
- teologie od Abaelarda vystavena náporu "dialektiků"
- velcí scholastikové (Bonaventura, Albert Magnus, Tomáš Akvinský) nenásledovali Ab. racionalistické tendence, nicméně akceptovali jeho zvýšené nároky na logic. správnost, terminologickou jasnost + metodickou stavebnost výkladu ve f i l o s o f i i i t e o l o g i i !
- Ab. metoda SIC ET NON = uvádění výroků "pro" i "proti" + hledání logicky, metodicky i obsahově nejvhodnějšího + terminologicky nečistšího řešení
- rozvinuli ji, pozměnili >> z á k l a d s u m , nejsystematičt. prací středověku (analogon gotic. katedrál!)

- Bernard z Clairvaux (oponent) i Jan ze Salisbury (Ab.'s žák) = významné dobové alternativy Ab, "rytíře dialektiky"

Bernard z Clairvaux

- rozdílná osobnost x Abaelard; společné : vášnivost povah + nekompromisnost >> jejich k o n f l i k t dlouhý, živý
- když se **Ab.** unavený nebezpečným životem (pořád jej chtěli zabít, Fulbert jej vykastroval) vrátil do Paříže, kde jeho žákem Jan ze Salisbury, obvinil jej BzC z r a c i o n a l i s m u + zasloužil se o Ab. odsouzení na círk. sněmu v Sens
- **BzC** - (1) zakladatel nového reformovaného řádového života (cisterciáci) + (2) hlasatel křížových výprav
- BzC = m y s t i c k á v z n í c e n o s t
- není apriorně proti světskému vědění + filosofii (sám psal dobová filos. témata, eg o svobodě vůle)
- v ě d ě n í ale nemá být samoúčelné, má sloužit náročnému, vpravdě a ryze křesťanskému životu - cílem k.ž. spása
- k.ž. obtížná cesta >> jen vědění, kt. napomáhá čl. k mravní + duchovní dokonalosti >> křesťanský legitimní
- odmítá to vědění, kt. uspokojuje lids. zvědavost, ctižádost, touhu po majetku
- uznává jen hodnotu vědění, kt. rozmnožuje lásku + životní moudrost (= BzC: není mu třeba filosofie, lásce + moudrosti se učí u Krista + apoštolů)
- trýznil tělo a s k e z í (podlomil si zdraví), ale vlastně jen projevem a s k e z e rozumu + vědění
- hluboký m y s t i k >> rozumové zdůvodňování existence nesmrtelné lidské duše, její svobody, existence a povahy andělů i existence + povahy bytosti Boží příliš vnější, abstraktní, zatížené smyslovostí + hmotností lidské přirozenosti >> od té se snaží askézí tělesnou i rozumovou odpoutat
- k r i t i c k ý k jiným i k sobě - napsal, že jeho vnitřní puzení je jemu samému často nepochopitelné, všechna jeho díla ho děsí (PF: absolutnost dokonalosti, k níž se vydal, jeho lids. přirozenost "drtí" >> úzkost, ale ochoten - odměna = větší, Bůh vstoupí do duše)
- J. Pieper - BzC = ANIMA QUAERENS VERBUM (duše hledající slovo) - ovšem mystický zážitek setkání s Věčným Slovem nesdělitelný - vnitřní duchov. zkušenost postavena nad jakékoliv slovní, intelektem zdůvodnitelné sdělení >> BzC nezajímá ani filosofie, ani teologie (!) ani pokusy kř. myslitelů o jejich syntézu, mystic. zkušenost dle B. stojí nad touto syntézou
- **kritizuje** (1) "dialektický" rozum si troufá pomocí logiky (definic + sylogismů) řešit divinná tajemství (2) kdo holdují krásám světa + bez potřeby spásy (eg x dobov.umění, eg v kostelích, smyslové >> modly)
- = typické pro středov. ostríhatele autenticity křest. >> BzC obvinil Abaelarda - jeho dialektika ne pro upevnění víry, ale zpohañšťuje křesťanství (Ab. + další staví totiž na roveň něk. "pohanské" autory a křest. authority, někdy srovnáván Kristus / Aristoteles = zjevení pravd nadpřirozených / zj. pravd přirozených)
- Ab. se bránil (později i Tomáš Akvinský!), že již něk. pohanští filos. tak na vrcholu, že tušili Kristovy nadpřiroz.pravdy (Ab. - hl. Platon nejbliže křesť. - trinitární povaha existence Boží)
- x BzC: obdiv k pohanství nebezpečný, pravého křesťana ponižuje - if Ab. dělá z Plat. křestana >> Ab. = sám pohan
- Ab. se považoval za syntetika antické vzdělanosti + křesťanské zvěsti (přiroz. + nadpřiroz. vědění)
- Ab. svěřil r o z u m u (+ filosofii) funkci s o u d e platnosti + smysluplnosti jednotl. výroků bible a církev. autorů >> BzC - Ab. syntéza = nepřipustné smíchávání pohanství + křesťanství (rozum + víry; vědění přiroz. + nadpřiroz.)
- BzC.: obvinění Ab. z racionalismu - Ab. prý tvrdil, že pro rozum nic z toho, co na nebi / na zemi / v něm samém není mu neznámého, vrchol opovázlivosti - dokonce možné lidské poznání Boha (HUMANA RATIONE) lids. rozumem v celku jeho bytosti (TOTUM QUOD DEUS EST - vše, co Bůh je)
- BzC.: Ab. chce racionalisticky pitvat mystéria víry tak, jako to dělá u myšlenek přirozeného vědění >> dělá z filosofie vládkyni teologie, ne služku t.
- PF: Ab. by na to asi namítnul, že když už teologové něco říkají o Bohu lidskou řečí, má právo to zkoumat
- Ab. sám v dopise Heloise přiznává, že nikdy nechtěl Aristotelem zastínit Krista

Jan ze Salisbury

- žák Abaelarda + chránělec Bernarda >> jakási s y n t é z a, ale i k r i t i k a sebejistoty dialektiků (Ab-a)
- vzdělanec, kněz, filosof, diplomat, spisovatel; znal se s T. Beckettem, léta s ním ve vyhnanství ve Francii
- teologie nemůže být napospas filosofii, rozvážné ohrazení se
- nadpřirozené pravdy teologie mohou využívat služeb logiky + metafyziky, ale nelze, aby filosofie přebudovala teologii v racionál. přehledný + formálně logicky dokonalý systém
- lidský r o z u m se musí o t e v ř í t n a d p ř í r o z. p r a v d á m, ne si je přizpůsobovat
- **nadpřiroz. pravdy** nikdy neuspokojí naši touhu po uzavřeném, metodicky uspořádaném systému - vždy s ní budou v konfliktu - NP sice částečně pochopitelné, ale naším rozumem nezdůvodnitelné
- obsah a poslání filosofie - pozornost k přírodě + lidské společnosti - JzS: tyto oblasti dosud z a n e d b á v á n y
- JzS = anglický filosof, prototyp spojení učenice + veřej. činitele + anticipátor tradič. empirické tendence anglic. filosofie. myšlení
- JzS přitahován p ř e d m ě t y našeho p o z n á n í (x Abael. "subjektivní" stránkou poznání)
- bojí se f o r m a l i s m u dialektiků, že Ab. následovníci udělají z filosofie jen logiku >> ztráta zájmu o realitu, přitom naše poznávací mohutnosti se k realitě bytostně upínají!
- >> akcentuje naši z k u š e n o s t - ta nás ke s k u t e č n o s t i vztahuje především
- vzpirá se slepé víře v authority - řešení ne ~~kritičnost logicko-analytic. rozumu~~, ale trpělivé, strážlivé + věcné p o z o r o v á n í s k u t e č n o s t i - tj. vlastně faktů, kt. znal, ne metafyz. spekulaci !! (PF: **tehdy něco mimořádného**)
- jistý rozměr "h u m a n i s m u" - JzS. rozšiřuje zkušenost p ř í r o d n í >> + s p o l e č e n s k o u + d ě j i n n o u
- píše elegantní latinou (tehdy ne běžné), středověký "Cicero", + příměs tradič. jemného angl. humoru >> ojedinělý případ ctění dokonce antischolastic. renesač. humanisty
- spisy : Enteticus de dogmate philosophorum (Úvod k naukám filosofů), psán jako filos.báseň Policraticus - jeden z prv. státovědných spisů, znač. věhlas

Srovnání + shrnutí

- dílo Abaelarda, Bernarda i Jana ze Salisbury (1) důkaz myšlenkové pluralitnosti středověké kultury (2) doklad specializace vědění ve 12.stol.
- Abaelard - hl. temata logická, gramatická, noetická, etická (také např. o znacích ! ocenil Ch.S.Peirce!)
- Bernard - psaní spisů mysticko-kontemplativních, obohacujících i psychologii + filos. náboženství
- Jan Ze S. - spis Metalogicus - problémy logické + metodické; dále historie filos. + hist. politiky

Zhodnocení Abaelarda

- PF: prý někdy jen "historický" význam - to ale ve filos. ne to, co např. v přírod. vědách!
- Ab. novátor ve své době >> jeho myšlení nepohlaceno paradigmatickým dobou
- díky Ab. logicko.-metodolog. přínos >>> rozmach scholastiky ve 13.stol. + obhajoval dobře Aristotela!
- problematič. povaha, nezaložil vlast. školu, ale měl významné žáky-posluchače (Jan ze Sal., Petrus Lombardus!, papežové Alexandr III, Celestýn II, asketa revolucionář Arnold z Brescie)
- Abael. stojí v aristotel.-křest. tradici Boethius - (Ab.) - Tomáš Akvinský (= dějinně sílící vliv Aristotela v kř.)
- PF: u Ab. jsou nesporné subjektivizační tendence, tj. začátek cesty k novodobé filosofii subjektu
- Abael. a později Tomáš Akvinský překročili schéma poznání jako ADAEQUATIO AD REM (~~naivní realismus~~ v novodob. smyslu slova) - zkoumají člověka a jeho poznávací mohutnosti kt. = předpoklad pochopení světa
- Ab. + TA = naše poznání ne odraz / obraz skutečnosti, ale specifická interpretace skutečnosti

VI. Některá další významná témata filosofie 12.století

Rozvoj atomismu
Panteismus (hl. David z Dinantu)

I. Středověký atomismus

- ve 12.stol. znovuoživen + rozšířen atomismus
- ~~ne ontologie~~ ~~koncepte vysvětluje~~ vznik univerza (= Leukippos, Démokritos, Epikuros, Lucretius Carus)
- jde "jen" o atomistické vysvětlení chodu světa (Bohem již stvořeného!)
- představitelé
- 12.století
 - Petr z Poitiers (1130-1205); Urso ze Salerna; Hugo od sv. Viktora; Thierry ze Chartres
 - anonym, "autor spisu *De elementis*"
- 13.století
 - Robert Grosseteste - první rektor Oxford University
- 14.století
 - Henry of Harclay (1270-1317); Walter Chatton (1333-1334); Gerard d'Odon (z. 1349)
- později jejich argumenty využil **Mikuláš z Autrecourtu** - vypracoval svéráz. atomistický systém, aplikovaný i na vysvětlení struktury našeho myšlení
- **myslitelé 12.st.** - spojování + rozpojování atomů >> (1) vznik + zánik věcí + změny na nich pozorované
(2) nauka o čtyřech elementech (země, voda, vzduch, oheň)
- nauka o 4 elementech, pilíř aristotel. fyziky - ta zná 4 zákl. kvality - teplé + chladné, suché + vlhké
- 4 kvality vždy po dvou spojeny ve 4 elementech
- 4 elementy určeny i jinak kvalitativně - země, voda *těžké* (tíhnou dolů), vzduch, voda *lehké* (stoupající vzhůru)
- >> názor o přirozených místech >> koncepte povahy + forem pohybu
- >> jakákoliv revizie nauky o elementech = dálekosáhlost (viz Jan Filoponos Grammatikos)
- myslitelé 12.stol. výrazní novoplatonici = jejich kosmologie ovlivněny hl. Platonovým dial. Timaios
- = eliminace kvalitativního Aristotelovského výkladu nauky o 4 elementech!
- Timaios : elementy zde = dokonalá tělesa - samy ale složeny - složeno st. geometrické povahy
- >> inspirace pro myslit. 12.stol. - geometrická rozložitelnost elem. >> důkaz fyzické dělitelnosti elem.
- >> elementy ne zákl. staveb. kameny přírody, lze je rozložit na atomy (= na skuteč. zákl. kam.přír.)
- 4 kvality elementů také ne explikační princip
- 4 kvality elem. odvoditelné z : (1) množství atomů, jež je konstituují,
(2) povahy vazeb mezi atomy
(3) rychlosti jejich pohybu

Urso ze Salerna

- každý element má vždy ještě tři různé formy >> 12 variant atomového uspořádání věcí
- pro vlastnost věcí rozhodující koherence atomů navzájem

Hugo ze Sv. Viktora

- mystik, psal traktáty s eticko-spirituál. + kontemplativně-mystickou tematikou
- jedině **Bůh** má moc něco stvořit / zničit >> vznik + zánik v přírodě + smyslově vnímatelné formy (dnes: struktury)
věcí lze vysvětlit prostorovým uspořádáním atomů

Thierry ze Chartres

- rozmanitost elementů v (1) růz. prostorovém uspořádání atomů (tvořic. elementy) + (2) v povaze vazeb mezi atomy
- if vazba konsistentnější >> těžký element, if volnější vazba >> zakládá elementy lehké

Anonym, autor spisu *De elementis*

- zdynamizoval Thierryho nauku, nejrevolučtější myslitel atomista!
- povaha elementů = intenzita pohybu (kinetická energie) základních částic látky
- vychází z Thierryho: koherence částic předpokladem intenzity jejich pohybu
- element ohěň - vše proniká + rozkládá, neb mezi jeho částicemi nejvolnější pouta + nadány intenzivním oscilač-ním pohybem, kt. při setkání s jiným elementem umožňuje vnikat do jeho atomické stavby, rozrušovat ji, uvolňovat

jeho částice z pevných vazeb >> u elementu v o d y se to projevuje jako odpařování – částice vody uvedeny ohněm do prudkého pohybu

13. století

Robert Grosseteste

- v duchu atomistů 12. stol. pokročí v atomistickém výkladu přírodních jevů
- pohybem atomů vysvětloval nejen zvuk, ale i tak vznešenou kvalitu jako teplo (vznešenou pro středov. kosmol.)

III. Středověký panteista David z Dinantu

- revize kosmologie někdy >> revize celkového obrazu světa >> univerzální + metafyzický dosah
- případ DzD, nejvýraznější středověký panteista >> materialista
- východisko: svérázné d o m y š l e n í Aristotelovy nauky o látce a formě
- DzD vztah k Aristotelovi ambivalentní – využívá někt. názory, ale odmítá jej

kritika nauky o 4 elementech – jen 2 skuteč. elementy

- DzD také kritizuje nauku o 4 elementech, hl. její aristotelickou podobu!
- DzD obrací Aristotelovy výchozí teze proti násled. podobě jeho učení o elementech (tehdy klíčové místo scholastic. kosmologie 13. stol.! – otřesena zásadně paříž. nominalisty 14. stol.)
- DzD: Aristot. koncepce 4 elementů protiřečí základ. určení elementů = naprosto jednoduchých entit
- >> jen země a oheň elementy, voda není v pravém smyslu jednoduchým tělesem – vzniká ochlazením vzduchu a vzduch lze zase zkapatnit ve vodu >> voda + vzduch ne elementy, ale intermedia – přechodová stádia mezi skuteč. elementy (země, oheň)
- pozn.: oheň = pouze ten nebeský, éter jsou z něj planety a hvězdy! (ne plameny, ty jen žhnoucí vzduch!!!!)
- nauka o dvou elementech právě u předsofistiků (pythagorejci, Parmenides), čerpal z nich i dále, viz níže kritika dualismu!

Země má pohyb kolem osy

- Aristoteles – elementy = nejjednodušší tělesa >> nejjednodušší způsob pohybu
- autor De elementis – prvek země neinklinuje díky své pevné koherenci a konsistenci k žádnému pohybu
- DzD: nejjednodušší způsob pohybu = kruhový pohyb – ale ten dosud v kosmol. přidělován jen nebes. eteric. tělesům!
- >> DzD: a nemohl by být připsán i Zemi? kt. = kruhovým nahloučením elementu země?
- DzD: ano, Země by se měla pohybovat jednoduchým kruhovým pohybem
- DzD zůstává geocentrik, ne pythagorejce/Aristarchovce! ale není už geostatik! >> geodynamik
- = Země má denní pohyb kolem své osy (DzD předjímá někt. myslitele + astronomy 14. a 15. stol.)

zpochybnění dualismu nebe – země

- dualismus TERRA ET COELI – vlastně jeden z předpokladů geocentrismu
- zajímavé, neb DzD zůstal geocentrik, ale tento předpoklad geocentrismu zpochybňuje!
- není Země jednou z hvězd? (PF: tuto otázku mohl položit jen pochybovač o základ. paradigmatu středov. kosmol.)
- dualismus sublunár – superlunár zpochybnil Jan Filoponos z křesť. důvodů
- ale DzD jiné prameny – p ř e d s o k r a t i c i – hl. Chalkidius – komentátor Aristotela – lidé žijí i na planetách, ne jen na Zemi >> Země a planety se nemohou lišit – Chalkidius zprostředkoval DzD znalost ionských přesofistiků
- DzD panteismus preformován DzD naukou o elementech

panteismus - svérázný výklad Arist. nauky o látce a formě

- DzD: otázka – čím vzniká změna? >> hmotou nemůže, hmota pasivní >> změna jen aktivní formou
- >> DzD: hmota se nemění, byť schopna přijmout jakoukoliv formu >> střídají se formy, stále od látky odstupují / přistupují + formují ji = kdyby se formy nestřídaly, nic by se nedělo
- i dle Aristotela hmota věčná >> stálou možností existence konkr. věcí
- formy se nemění vnitřně, ale střídají se x hmota stále táž – kdyby nebyla stále táž, nebylo by třeba forem
- >> hmota (ne forma!) má božské vlastnosti – věčná, trvalá, nemění se – „mění“ se formy
- odkud by ale formy k hmotě přistupovaly? DzD: nemohou přistupovat z jiného světa >> formy přítomny v hmotě >>
- forma = způsob existence hmoty, její projev; hmota – věčná = Bůh
- MATERIA SIVE DEUS anticipuje Spinozovo NATURA SIVE DEUS
- DzD dílo patrně prvním materialisticko-monistickým vyvrcholením panteist. tendencí evrop. středov. filosofie + prvním panteisticko-materialist. koncetem evrop. Západu
- DzD výklad Aristotela >> zpochybnil na poč. 13. stol. rozsáhlou recepci aristotelismu >> příležitost útoků proti filos. + teol., kt. v arist. filos. křesťansky vyložené, viděli spojenkyni, ne sokyni

Františkáni, augustinismus

- 1. pol. 13. stol. – nastupuje aristotelismus (byť ještě eklektický) >> **napětí** ar. – novoplatonismus augustinismu
- tvůrčí > destruktivní rivalita 2 řádů – dominikáni, františkáni – vznik poč. 13. stol. – rozvoj nov. forem kř. spirituality
- **františkáni** – více se odvolávali na slova sv. Augustina + ideál jediné křesťan. moudrosti (fil. teologizuje a naopak)
- **dominikáni** – (hl. Albert Veliký, Tomáš Akvinský) – úsilí o jist. svébytnost profánního vědění
- 2 školy františkánů ve 13. stol.
 1. s t a r š í – **Alexandr Halský** - hl. představitelem **Bonaventura**
 2. m l a d š í – Jan Duns Scotus
- františkáni = **augustinismus** - z n a k y
 1. orientace na (novo)platonismus
 2. úsilí o „křesť. filosofii“ založ. na teologii
 3. věčné základy našeho poznání v duchu Božím >> **iluministické** pojetí lidského poznání
 4. primát vůle > intelektem
 5. semena věcí přítomná v látce (vliv stoismu)
 6. mnohost forem >> koncepce duchovní hmoty
 7. výrazněji substanční pojetí duše – duše vůči tělu autonomní
 8. přímé vnitřní nazírání bytnosti duše >> schopna díky své nezávislosti na těles v mystic. zření zakoušet přítomnost Boží

Bonaventura

- jeden z nejpozoruhod. myslitelů 13. století (vedle Akvinského)
- nenapsal filosof. traktát, jeho filosofie funkcí jeho teologie! – nemožno oddělit, bytostně spojené!
- augustinistické úsilí – **jedna celková křesť. moudrost** – kt. má teologic. základy, filosofie jen jednou složkou
- >> odsuzuje latin. averroisty (= filos. samostatná, od teol. oddělená moudrost)
- originální fil. – bonaventurismus – ne jen eklektické spojení novoplaton., Augustina a Aristotela s kř.

principiálně teologicky definovaná filosofie

- zásadní fakt- oslabení lids. rozumu dědič. hříchem >> nemůže mít ani relativ. autonomii (jako u Akvinského)
- dokonce i **Duns Scotus** rozlišuje metafyziku nedokonalou (čl. po hříchu) / dokonalou (vlastně Boží poznání)
- Bon: filosofie nepatří bytostně k člověku (= antika, Řekové >> část. Akvinský-relat. autonomie!), ale vytvořena jen součas. stavem člověka (STATUS PRAESENS)
- **na zemi** čl. schopen Pravdu (Boha) nazírat jen v obrazech + symbolech x **na věčnosti** bude nazírat pravdu přímo
- Bon. (= Augustin) **v ráji** člověk naprosto dokonalé poznání – nepotřebovalo zdokonalování (SAPIENTIA EXCELENTISSIMA) – Boží dar vědění (DONUM SCIENTIAE)
- x **nyní** – má jen filosofii, ta pravdu vidí jen nepřímou + nejasně = v domněnkách, ne v pravdě
- dědič. hřích >> naše poznání zasaženo cele >> náš rozum (v ráji ideální) zásadně proměněn >>
- **filosofie** = bytostně ořesené lids. poznání, vědění ve stavu dědič. hříchu
- >> fil. těsně závislá na teol. (DOCTRINA SACRA)
- **přesto** ale (analogie ke spáse od hříchu milostí boží!) lids. rozum naplňován + pozvedán světlem nekoneč. rozumu božského, pozvedá lids. poznání od temnoty poznání smyslového až k bezprostřednímu intelektu-ál. nazírání existence Boží v hlubinách lids. duše (ta ve své vlastní činnosti na těle nezávislá)
- hřích >> temnota lids. rozumu, ale milost boží >> božs. světlo jej opět prosvětluje

metafyzika dějin

- po Bonaventurovi snad až **Hegel!**
- dělení na 6 období (dle biblic. dnů stvoření!)
- dějiny spásy – celá příroda spolu s člověkem trpí (viz sv. Pavel) >> západ o člověka mezi Bohem a zlými silami veden na všech úrovních, tj. vykoupení se týká celé přírody, světa

důkaz Boží

- **přímý** – viz augustinismus (novoplatonismus) – čím obecnější >> tím pravdivější >> nejobecnější a první pojem vůbec co máme je **Jsoucno** (v jsoucích věcech!)>> nejpravdivější = Bůh >> intuitivní, každému člověku jasné – přímý důkaz boha – v prvním pojmu vůbec neuchopujeme něj. jsoucnost, ale jsoucnost vůbec! >> **bůh** = primum cognitum = to první a nejjistější, co poznáváme!
- >> **exemplarismus** + hierarchie + důkaz duchovních bytostí
- stvořená skutečnost jen zrcadlením, příkladem (*exemplum*), svědectvím Boha (Bytí, nejobecněj. Jsoucna o sobě)
- analogická povaha – ne vše svědčí stejně >> **3 typy** příkladů – (1) *umbra* – stín – neživá, jen existující věc (2) *vestigium* – stopa – existující + živá věc – (3) *imago* – obraz boží – existující + živá + rozumná živá věc – člověk, andělé
- >> důkaz existence čistě duchovních bytostí: vidíme, že existují (1) věci jen tělesné + (2) věci tělesné + duchovní
- >> nutně musejí exist. i (3) jen duchovní!

teorie poznání- iluminace + abstrakce duchovního

- augustinský prvek – iluminace Boží ve (1) stvoření mimo nás, (2) v nás + (3) nad námi >> exemplarismus
- „uvnitř“ nás, v naší duši vtisknuty **3 věci**
 1. p a m ě ť – schopnost pamatovat si minulost, přítomnost, budoucnost >> vede k obrazu věčnosti, věč. přítomnosti!
 2. i n t e l e k t – musí být osvětlen věčnou pravdou, aby měl jistotu
 3. v ů l e – v ní vtisknuto a hledá nejvyšší Dobro – 3 části: rada / soud / přání – všechny chtějí lepší a nejlepší! = musí znát to nejlepší, aby chtěly lepší!
- aristotelský prvek – a b s t r a h u j e m e ze smyslů to, co čistě duchovní, spirituální
- když pohlédneme na Bytí samo >> poznáme esenciální atributy Boha, jejich opak nepochopitelný, bylo by to nebytí!

metafyzika

3 hl. odlišnosti od Akvinského

1) látka (hýlé, materia)

- závažnější postavení > u Akvinského; ne jen ~~čirá možnost + neurčenost~~ x nacházejí se v ní zárodky všech věcí (*rationes seminales* – tj. stoické *logoi spermatikos*)
- látka ne pouze vnější příčina věcí, ale podílí se asp. v malé míře (=oproti formě) na „vnitřním“ utváření každé jednotlivé věci
- formy látkou (v níž ration. semin.!) natolik spoutány >> přístup vyšší formy nevyžaduje zbavenost (steresis, privatio = odstup nižších forem)

2) koncepce **pluralitas formarum** (mnihost forem) – v každé jednotlivé věci, úměrně dokonalosti jejímu bytí působí více forem, kt. ale vždy podřízeny té formě nejdokonalejší ze všech – vůči ní jsou ty ostatní jen pod-formami – eg. člověk – vegetativní + sensitivní život podřízen rozumné duši = nejvyšší formě

3) vliv žid. fil. Avicbronna

- >> duchov. entity mají svou látku – duchovní látku (duše, andělé)
- PF: u Avic. možná šlo o judaistic. korekci dualismu (platonsko-arist.!) – tj. hebrej termín pro člověka i básár = tělo jako jednota duše + těla; termín nefeš = živý člověk (duše) = hmota nechápána jako mrtvá, co duše oživuje (jako u Descarta!)
- duchov. látka = možnost (potentia), ne něco materiálního!

dělení filosofie - 3 části

philosophia

- (1) **rationalis** – zkoumá *veritas sermonum* (pravdivost naší řeči < výroků) = gramatika, logika, rétorika
 - (2) **naturalis** – o *ens reale* vůbec, ne přírodní fil.! = fyzika, matematika + metafyzika – o *veritas rerum*
 - (3) **moralis** – o *veritas morum* – 3 části – (3/1) o indiv. etice (**monastica**) – (3/2) morálce rodiny (**aeconomia**) – (3/3) morálce veřejné + politické (**politica**)
- PF: **veritas** = postižení pravdy = v plném smyslu **Boha** – ne o pravd poznání jsoucího + povahy lids. jednání, slov + správná logika!

vztah k Platónovi, Aristotelovi, Augustinovi

- Platon = sapientia – lidská moudrost (duchovní věci)
- Aristoteles = scientia – světské vědění, věda
- **Augustin** = křesťanská moudrost, jen jedna moudrost a nejvyšší – teprve ona vše završuje! bez ní nic – proměňuje se jakožto boží slovo nejen v pravdu, ale i lásku, základ všeho
- Bon.: Aristoteles správně vyčítá Platonovi nezájem o světské vědění, ale světské vědění nesmí být samoučelné, resp. nesmí se pěstovat pouze ze *superbia* (povýšenosti, pýchy nad ostatními)
- Bon. kritická recepce Aristotela (x Sigerovi! ten bez výhrad přijímá averroismus!), umí říct, kde se Ar. mylí

hlavní představitelé františkán. bonaventurov. školy

John Peckham; Matthaeus de Aquasparta; Roger z Marstenu; Petr Jan Olivi

Jan Duns Scotus

základní cíl JDS myšlení

- charakteristický **titul**: DOCTOR SUBTILIS
- JDS nechtěl být revoluční novátor (Ockham) ani radikál. destruktor (Mikuláš z Autrecourtu)
- JDS chtěl být oprávcem + zdokonalitelem scholastického myšlení
- **úkol**: (1) zkřesťanit scholastiku (2) logicky zpřísnit, učinit konsekventnější = myšlenkově subtilnější
- >> kritičnost >> spojencem nominalistických revolucionářů + bořitelů
- **východisko**: augustinovská tradice jeho řádu (františkánů – už Alexandr Halský a Bonaventura!)
- JDS hlavně logik + teolog >> osvobodit teologii (*sacra disciplina*) od pohanské filosofie
- >> řešení: radikalizace křesťan. pojetí Boha – svobodně tvořící bytost
- **Akvinský** – Bůh = **Rozum** tvořící vše jsoucí
- JDS – Bůh = absolutně svobodná **vůle** >> kritika racionalizace Božích skutků, odkřesťanství je to!

pojetí teologie a vztah teol- fil.

- chce očistit křesť. kreacionismus od všech prvků emanacionismu >> od všeho necessarianismu
- **Bůh** = absolutně svobodná bytost, jeho vnitřní život / kreační aktivita nepodřízeny žádné nutnosti (*necessitas*)
- ne ale svoboda-zvůle - pro Boha nic nutné, ale vše možné >> ne beztvorost, nevymezenost
- **možné** má svoji s t r u k t u r u - strukturou možného **vnitřní logická nerozpornost**
- možné = to, co z logického hlediska nerozporné >> to zkoumá **logika**
- reálné vědy – zkoumají jaké věci jsou skutečně (REALITER) >> reálné náhodné
- logika – zkoumá jaké jsou podmínky možného >> **možné je nutné**
- >> nová podoba nutnosti – nutné ne to, co reálné, ale to, co možné
- možnostní koncept skutečnosti – založen na Bohu = absolutně svob. bytosti – zakládá možnostní charak. skutečnosti
- JDS **metafyzika** – nauka o jsoucnu >> ale jiné pojetí jsoucna – **jsoucno** = čemu být neodporuje (ne to, co je!)
- = jsoucno = to, co je možné (možné = to, co není vnitřně logicky rozporné a čemu proto být neodporuje)
- **logika** – bdí nad vnitřní logic. nerozporností! = JDS logik = teolog = metafyzik (podávají si ruce)
- **teolog** nemá hledat racionál. vysvětlení božích skutků, ale brát jen jejich **fakticitu**, jak ji přibližuje Bible

nová ontologie

- JDS zpochybňuje Akvinského reálnost distinkce mezi bytností (esencí) a bytím
- **esence** – u JDS fakticky splývá se jsoucností >> možnostní povaha jsoucna!
- es. neurčuje stupeň jsoucnosti věci >> (1) otřeseno analogické pojetí jsoucího + (2) zpochybněno particip. schéma
- JDS particip. schéma neodmítá výslovně, ale nemá u něj patřič. význam
- **jsoucno** se přisuzuje UNIVOCE – všem věcem ve stejném smyslu (x **Akvinský**: analogicky! jsoucno rozrůzněně!)

- r o z d í l n o s t – ~~nedána stupněm participace~~ na absolutním bytí! – určena růz. **mody**, uzpůsobujícími jsoucno do růz. podob
- skrze tyto **mody** se představuje **jsoucno** ve svých disjunktivních vlastnostech = konečné / nekonečné
- učení o bohu >> vliv na JDS ontologii – jsoucno nesměruje bytostně k aktualitě (Akvinský!), ale zůstává ponořeno ve své **potencialitě**! >> (PF:) velký vliv na **novověk** (vnitřní dynamika!), hl. moderní evolucionistické teorie

důkaz existence boží

- plyne z JDS koncepce jsoucího (jsoucno = to, čemu být neodporuje! co možné!) >> důkaz možnosti = jsoucnosti!
- (S.Sousedík) důkaz zahrnuje **4 kroky**
 1. důkaz: existuje první účinná příčina, první účelová příčina + nejvyšší přirozenost
 2. důkaz: toto prvenství náleží jedné přirozenosti
 3. důkaz: první přirozenost je nekonečná
 4. důkaz: první přirozenost je jediná
- **východisko**: empirické zjištění – v reál. světě se vyskytují **účinky** >> účinky možné >> korelativ. pojem **příčina** nemůže být vnitřně rozporné jsoucno (x čtverhranný kruh) >> příčiny možné!
- JDS: dále už přesun do roviny možného – proč? – JDS: co se prokáže jako možné >> platné i pro reálné, ale co reálné, jen náhodné >> ne nutně platné pro možné
- zkušenost může být n a h o d i l á x co možné, je nutné + teprve důkaz v rovině možného = opravdu metafyzický!
- if možné jsoucno-příčina >> možné jsoucno-první příčina (v řadě esenciál. příčin nelze kráčet do nekonečna!)
- e s e n c i á l n í příčiny = **2 znaky**
 1. jejich řady existují všechny zároveň v okamžiku, kdy způsobují urč. účinek
 2. v pořadí dřívější esen. příčiny nutně dokonalejší > pozdější
- řada a k c i d e n t á l. příčin může jít do nekonečna, ale závisí na řadě esenciál. příčin!
- řada e s e n c i á l. příčin nemůže být nekonečná >> **musí mít první příčinu = nejvyšší** (viz bod 2)
- **první příčina** – neobsahuje v sobě logic.spor >> možná >> musí existovat – od čeho by měla bytí, kdyby někdy nebyla? nebyla by pak přece ani první! ale ona je první!
- = Božská přirozenost (první jsoucno)– JDS: musí být nekonečná >> **jediná**
- **srovnání s Anselmovým důkazem**
 1. podobnost – oba z existence pojmu IN INTELLECTU (v rozumu) >> co existuje reálně – Ans. vychází z intencionál. existence jsoucna, nad kt. nemyslitelné větší – JDS: nerozporný pojem první příčiny
 2. rozdíl: JDS: intencionál. bytí pojmu Boha ne první premisa důkazu, ale jen podmínka důkazu Bož.exis. – JDS: důležitá vnitřní nerozpornost pojmu (prv. příč.), ne jeho přítomnost IN INTELLECTU!
- **Anselm.** usuzuje z intencionál. existence pojmu na reálnou ex.!
- **JD:** z možnosti (bezrozpornosti) >> na reálnou ex.
- >> JDS důkaz není ontologický důkaz!
- JDS žáci asi vypracovali dodatek, kt. prezentuje JDS důkaz jako variantu, vylepšení Anselma, JDS sám by s tím ale nesouhlasil, jeho důkaz zásadně, fundamentálně odlišný!

logika, akcentace intencionální sféry

- mezi všemi vědami mimořádné postavení – zkoumá to, pomocí čeho třeba zkoumat všechno ostatní
- logika - zkoumá ENS INTENTIONALE x ostatní vědy o ENS REALE x logika mezi ně nepatří
- metafyzika (JDS: „věda o věcech božských“) – zkoumá ENS REALE!
- prý JDS akcentací logiky a sféry intencionální už anticipuje novověk. filos. subjektu + transcendentál. metafyziku
- PF: trochu nadsaz, ale JDS opravdu potencuje dosavad. subjektivizační tendence středov. fil. (ovšem jde o **aktivní roli lids. rozumu v poznání**, ne **novověk. subjekt-objekt-paradigma!!!**)
- >> **kognitivní aktivismus / kreativismus** (>> později typic. pro renesan. fil.!)

koncepce poznání

- JDS navazuje na **P. Abaelarda** – univerzálie = výmysl rozumu, ale to neznamená, že jim v realitě nic neodpovídá
- univerzálie = dílo rozumu – ale rozum není tvůrce věcí (**OPIFEX RERUM**)
- JDS se odvolává na **Boethia** – druhé pojmy = jennou obdobou jednotlivin
- rodové pojmy = ještě subtilnější podobou jednotlivin > druhové!
- lidská kognitivní aktivita zaměřená k věcem
- u n i v e r z á l i a = **v ý t v o r r o z u m u**, ale co do látky či původu či přímé příčiny vyplývá z vlastnosti ve věci a nemůže být jen čirým výmyslem.
- kognitiv. sféra stejně bohatě stratifikovaná jako sféra RES NATURAE
- ENS INTELLIGIBILE stojí na vyšším stupni > způsob chápání pochopitelného (MODUS INTELLIGENDI)
- (PF:) svědčí proti subjektivistickému chápání JDS gnoseologie!
- role smyslového poznání
 - o **Akvinský** – smyslové poznání = materiál. příčina poznání rozumového!
 - o JDS: smyslové poznání **jen** OCCASIO – vnější podnět rozumového poznání
- poznání individuálního - **HAECCEITAS**
 - o **Aristoteles** – reálně existují jen individua, ale INDIVIDUUM EST INEFABILE >> nevěděl si rady!
 - o smyslové i rozumové poznání má schopnost poznání jednotlivin (smysly i rozum schopny poznávat jak abstraktně tak konkrétně!)
 - o Arist. – mnohost pochází z látky >> poznání jednotlivého apriorně problematické – látka = cosi temné x poznání = uchopení formy, asbtrahov. od látky aktiv. rozumem
 - o >> jestliže tedy rozum poznává jednotlivé >> toto **jednotlivé** musí být dáno **speciální formou**, kt. působí ještě s formou druhovou!
 - o >> forma udělující individuální bytí - HAECCEITAS
- (PF:) Heinzmann: JDS užil termínu H. marginálně x Richter: termín pochází až od JDS žáků
- **vliv JDS: na F. Suareze !**

William Ockham

- **Roscellin** – antirealismus >> ohrozil základy křesť. teologie (Trojice = tři bohové, univerzálie nejsou!)
- paradox – WO obnovuje nominalismus ve jménu emancipace teologie
- **titul**- DOCTOR INVINCIBILIS – vysoce bojovný + ostrovtipný, **radikální**
- **1277** – odsouzení + zpochybnění aristotelismu >> rozvrácena aliance (mír.) realismus – teologie = a metafyzika
- latinský averroismus – hmota věčná s bohem + bezčasová emanace = svět věčný + Bůh nepoznává a se nestará o individua + jen kolektivní rozum v jistém smyslu nesmrtelný (aktivní intelekt jen jeden, společný lidstvu!) >> proti základům křesťanství! >> zákaz hned celého Aristotela, nejen této interpretace
- >> útok nominalismu na zpochybněný realismus!

novoplatonismus v křesťanském myšlení

- (1) **emanační schéma** x stvoření - svazuje Boha, resp. novoplaton. Jedno – plodí nutně, tryskají z něj vrstvy jsoucího, přetéká plností bytí >> netvoří ze svobodné láskyplné vůle jako křesť. Stvořitel!
- (2) **ideje** – od věčnosti existují v božském rozumu – ale svět časný >> Bůh ve svém kreačním konu ideami vnitřně vázán >> WO na toto útočí, oba body svazují všemohoucnost křesť. Boha
- PF: WO úsilí křesťanské + teologicky ryzí, byt' důsledky problematické >> **novoplaton. umírn. realismus** (trojí existence idejí! – **ideje** v mysli boha – **esence** ve věcech – **pojmy** v lidském intel.) držela celé poznání pohromadě, ale WO odmítl obecné jako skutečné!

koncepce Boha – voluntarismus – ideje v Bohu jen obrazy, ne praobrazy!

- již **Duns Scotus** – Bůh = absolutní vůle >> WO – křesť. teologové a filosofové nevyvozují všechny nezbytné konsekvence z první věty Kréda (*Credo in unum Deum, patrem omnipotentem*) = v Kředu se nemluví o tom, že B. dobrý, spravedlivý, milosrdný / rozumný v nejvyšší míře, **ale** že Bůh = **všemohoucí bytost**
- akcentace boží racionality > svobodou **ohrožuje** boží suverenitu = zpochybňuje božskost Boha
- **křesťanství** hlásá pravého Boha = absolutně svobodný, ničemu nepodřízený

- nic, ani ideje v božském rozumu nepředchází božské vůli – jen ona je skutečnou příčinou všeho (*Ideo huius quare voluntas voluit hoc, nulla est causa, nisi quia voluntas est voluntas: quia nulla est prior causa*)= Tedy to, proč vůle chtěla toto, nemá jinou příčinu, než že vůle je vůle – žádná příčina totiž není dřívější
- >> vše jsoucí mohlo být stvořeno i jinak + reál. skutky Boží v dějinách spásy mohly mít jiný charak. (eg. Bůh mohl člověku přikázat ho nenávidět, mohl se vtělit do kamene, osla...)
- **Eriugena** – už on dává Boha před 4 přirozenosti! ty stvořeny se Slovem božím, konstituují i hmotné jsoucí
- WO: ideje pro Boha vůbec relevantní – jsou v Bohu, ale nejsou praobrazy stvořených věcí, ale **pouhé obrazy**
- ideje nejsou v Bohu reálně (jako příčiny věcí – RATIONES RERUM), ale jen jako představy věcí již stvořených (*Ideo non sunt in Deo subjective et realiter, sed tantum sunt in ipso objective,...*)
- ideje v Bohu ne základy stvořené reality, ale jen její reprezentace

kritika racionální teologie (Akvinského + pozitivní i negativní!)

- **Bůh není sevřen žádnou nutností** >> nelze z žádné nutnosti usuzovat na jeho existenci >> **Akvinského důkazy** (první hybatel, prv.příčina) pro WO **n e l e g i t i m n í**
- WO zpochybňuje teze pozitivní teologie – **Bůh = dokonalá jednota** (*unitas perfectissimam*) + **nanejvyš dokonale >> dobrý**
- zpochybňuje i **negativní teologii**! – WO: vše, co můžeme o Bohu říct nemá být aktem rozumu, ale jen konem víry
- >> **důsledek** – WO: i moje teze [Bůh = absolutní vůle] nedokazatelná – je **činem SOLA FIDE** – (*sola fide dico quod non potest demonstrari, quod Deus sit omnipotens, sed sola fide tenetur*) – Pravím, že nelze dokázat, že Bůh je všemohoucí, nýbrž že to držíme jen vírou

kritika metafyziky a povaha světa

- **Akvinský** – esence (*quidditates*, *costi*, co věc je) = „náměstkově“ božích idejí (těch v rozumu Boha) ve věcech
- >> určují stupeň participace věci na absolut. bytí božím = nástroj kreativity boha, poutají věci k jejich Stvořiteli + jako formy dávají věcem plnost bytí = formují látku >> forma + látka >> substance = základ vlastností + aktivit věcí, s nimiž jsme trvale konfrontováni našimi smysly
- WO: **substance** (a esence = bytnosti věcí) nejsou třeba, přebytečná entita mezi **Bohem a věcmi**
- Bůh všemohoucí! >> může stvořit akcidens bez substance a naopak!
- WO: nauka o esencích, substancích + akcidentech křesťanský neautentická
- (PF:) WO odřezal z reality celou jednu oblast jsoucího >> důsledek: přímý vztah Stvořitel – jednotlivé stvořené věci (kt. jediné skuteč. existují) >> **zbytečně rozlišovat e s e n c i - e x i s t e n c i** věci
- **pravé ENS REALE = jen INDIVIDUA** (jednotliviny), obecné ztrácí opodstatněnost
- (PF:) útok na esence = útok na participační schéma
- před WO ontologická nobilita každé věci dána mírou jejího podílu na bytí Božím, kterou udělovala bezprostředně **esence** >> **h i e r a r c h i e -ORDO NATURAE – řád přírody + vazby OMNIUM ENTIIUM** (všeho jsoucího) v něm
- např. **kauzalita** – jeden z hl. forem vztahů (vazeb) mezi věcmi – postulovala nutnost + pravidelnost >> **WO** se nelíbila, omezovala víru ve všemohoucnost Boha
- **stvořené univerzum** = živý obraz absolutní svobody + všemohoucnosti boží >> žádná nutnost zde nemůže působit
- >> dedukce nemožná – zbývá jen konkrét. pozorování + poznávání vzájemně se různících jednotlivin

koncepce poznání a univerzálií

- WO: **Bible** = zdroj nadpřirozené pravdy – zde **č l o v ě k = obraz boží** >>
- (1) **autonomní etika!!!** + (2) **epistemologie analogicky** vychází z poznání Božího >> poznání lidské
- **Bůh** – božské ideje = obrazy Bohem předtím stvořených věcí
- >> **člověk** – pojmy v lids. rozumu = jen představy reálně existujících jednotlivin
- **Akvinský** poznání = duchov. zpřítomnění esence věcí v rozumu = bytostné spojení světa reálného a intencionálního
- **x WO** – odmítá toto zpřítomnění esence! >> veškeré naše poznání reálného = vytvoření přestavy o něm
- >> **ruší** spojení realita – rozum (REALE-INTENTIONALE) >> **lids. rozum izolován od věcí, postaven proti nim** (předzvěst **novověku**)
- scholastika: **pojem** (CONCEPTUS) = uchopení, pojmutí **x WO: konstrukce přestavy** o realitě, od kt. rozum oddělen!
- **scholastika**: lidské poznání = **proces 3 fáze** –
 1. **s m y s l y** – SENSUS EXTERIORES
 2. **i m a g i n a c e** – PHANTASIA (SENSUS INTERIOR)
 3. **r o z u m** (trpný i činný)
- 1. + 3. v přímém kontaktu s ENS REALE, realita aktivnější v těchto fázích!
- **x 2.** = vnitřní smysl není v přímém kontaktu s realitou – vlastní schopností vytváří ze smyslov. dat komplexní obraz těles. orgány vnímaného = materiál. povrchu věci
- >> **imaginace** vnáší největší nebezpečí omylu << není přímo v kontaktu s realitou

- OBJECTUM = poznávaná věc, zobrazovaná imaginací
- >> WO: musí akcentovat z lids. poznávac. mohutností tu bez přím.kontaktu s realitou! imaginaci
- >> WO: **myšlení** (vrchol kognitiv. procesu) vykládá po způsobu imaginace
- **nejen** PHANTASMATA, ale i **pojmy** = ESSE OBJECTIVE = intelektuál. obraz / představa poznávajícího sub. (= v novověku = defacto něco „subjektivního“, změna terminologie!)
- WO: **poznání** není shoda věci a intelektu ale specifická rozdílnost mezi ENS REALE a ENS INTENCIONALE
- věc není v našem intelektu poznávacím aktem zpřítomněna, ale jen se mu specificky jeví
- PF: odbourání substance >> reálný svět = **soubor jevů** (typicky novověké! v poznání se rozumu jen jeví jevy)
- už před WO **Petr Aureoli**, biskup v Aix – poznání = forma vytváření něčeho v poznávajícím - intelekt nenazírá esence, ale **přestavy** věcí (FORMA SPECULARIS)!, P.A: konstruktivističtější formulace > WO!; představa (*apparentia*) není reálná, ale cosi intencionální – zná rozdíl přestava věci – věc sama!

přimknutí se ke zkušenosti kvůli jednotlivinám

- **Akvinský** – smyslové poznání = materiální příčina poznání; **Duns Scotus** – smyslové poznání = OCCASIO poznání
- WO: smyslové poznání = CAUSA EFFICIENS COGNITIONIS – účinná příčina poznání
- ne že by měl odpor ke kníž. vědění scholastiků, ale jde mu o poznání jednotliviny – odmítá **Duns Scotovo** řešení akcentu rozumu – přece jen vzdálené jednotlivému! >> WO: intenzifikace smyslového poznání lepší pro poznání jednotlivin!
- smysl. poznání = životodár. dotyk skuteč. >> umožňuje následné vyrovnání se s ní, nezastává **sensualismus**!! není empirik!
- **scholast.**: přednost obec., univerzál. -esence = zákl. rozvrh jsoucího >> obec.= reálnější, pravdivější > jedn.x jednotliv.(individ.) jen dodateč. specifikace
- WO: **jednotliviny** = produkt činnosti nejvyšší, svobod. kreativity boží – jedinečné = potvrzení absolutnosti kreativity Tvůrce
- j.= neopakovatelné + konkrétní >> bohulibé se jimi zabývat >> třeba se vyprázdnit od všech zobecnění a deduktiv. sklonů
- (PF:) = otevřená cesta k induktivní metodě (předehra v renesanci + pak **Fr.Bacon**)
- WO **kritika realismu** spíše odhalením logic. slabin, ne svědec. zkušenosti
- **3 možnosti vztahu obec- jednotliv.** – obecné, obecniny (pojmy) (1) identické (2) částečně identické (3) mimo jednotliviny – (1) nemá smysl rozdíl, (2) ztráta integrity obecného (3) nic společného >> universalia logicky rozporná + důk.zkušenost jednotliv. !
- **universalia** (tj. obec. pojmy) nevypovídají o vnitřní povaze věcí, mají jen ESSE OBJECTIVE, ale nejsou jen výmysl, pouze mají jen symbolickou povahu, umožňují nám vyrovnat se s poznáním reál. věcí mimo intelekt, musejí se ale neustále přezkoumávat smysl. poznáním jednotlivého! zda platná!

politika – WO zastává rovněž **konvencionalismus** >> vše polit. zřízení je lids. konvencí !- toho se asi lekli i světští panovníci >> prosazovali raději realismus a potlačovali nominalismus, byť WO na straně císaře x papežovi

Literatura:

Floss, P. Úvod do středověkého myšlení (1994, skript FF UP Olomouc)
 Heinzmann, R. Středověká filosofie (1998, čes. Olomouc 2000)
 Libeira, A. Středověká filosofie

POZN.

Tyto výpisky pocházejí převážně ze skript P. Flosse. Doporučuji si je sehnat v nejnovějším vydání, v těchto výpiscích schází základní oddíl o Tomáši Akvinském a některé další pasáže, např. o Mikuláši z Autrecourtu nebo oddíl o historii recepce Anselmova důkazu existence boží a oddíl o Janu Duns Scotovi je neúplný (metafyzika).